Foto: Jez Timms, Unsplash

Ett lärande samhälle –

Idéperspektiv på några av 2020-talets stora samhällsfrågor

Denna idéskrift är författad av den programkommitté som Moderata Samlingspartiets partistyrelse tillsatte i april 2019 med uppgift att utarbeta ett förslag till nytt idéprogram. Syftet med skriften är att särskilt belysa några centrala politikområden ur ett idépolitiskt perspektiv samt ge en bakgrund till delar av resonemangen i själva idéprogrammet.

Programkommittén har bestått av:

Christofer Fjellner, ordförande
Benjamin Dousa, MUF
Marith Hesse
Fredrik Johansson
Nicklas Lundblad
Maria Malmer Stenergard
Johanna Möllerström
Stefan Olsson
Maria Rankka
Mats Svegfors
Kristoffer Tamsons

Huvudsekreterare:

Alice Teodorescu Måwe, 2019-2020
Fredrik Johansson, 2020

Kommittén vill rikta ett särskilt tack till *Alexandra Ivanov* för stöd och hjälp i arbetet.

INNEHÅLL

Förord 6

1. Ett lärande samhälle 9

1.1 Det lärande samhällets institutioner 11

1.2 Vi behöver skapa ett klimat för lärande 12

1.3 Lärande är en angelägenhet för alla 14

1.4 Lärande i offentlig verksamhet 15

1.5 Även Moderaterna ska präglas av lärande 17

2. Trygghet för frihetens skull 18

2.1 Statens grundläggande uppgifter 20

2.2 Parallella samhällen 21

2.3 Ett ansvar för hela samhället 21

2.4 Brottsligheten och invandringen 22

2.5 Återupprätta tryggheten 22

2.6 Skärp straffen 23

2.7 Stärk polisen 24

2.8 Nya verktyg i kampen mot brottsligheten 24

2.9 Rättssäkerhet utan undantag 25

2.10 Trygghet för frihetens skull 27

3. Ett öppet men inte gränslöst Sverige 28

3.1 Migration och integration 31

3.2 Mellanförskapets förbannelse 32

3.3 Ekonomisk integration 33

3.4 Kulturell integration 34

3.5 Integration och assimilering 37

3.6 Funktionell anpassning i praktiken 38

Etablering 38

Inkludering 39

Svenska språket 39

Arbetsmarknaden och bidragen 40

3.7 Ett uppvärderat medborgarskap 43

Att vara svensk 43

Medborgarskapet 44

Välfärden 45

3.8 Framtiden 45

4. Välfärd för framtiden 46

4.1 Vår mänskliga natur 48

4.2 Svensk välfärd 49

4.3 Inte så generell som vi tror 49

4.4 En alltmer ohållbar välfärdsstat 50

4.5 Växande ansvar bäddar för större missnöje 51

4.6 Med medborgarna som medskapare 52

4.7 Verktyg för förnyelse 53

4.8 Välfärd och invandring 54

4.9 Utveckling kräver en acceptans för olikhet 55

4.10 Det brutna löftet 56

4.11 Ett hållbart löfte 57

5. En hoppfull miljö- och klimatpolitik 58

5.1 Utgångspunkten är människan 60

5.2 Ödesfråga för mänskligheten 62

5.3 Sveriges ansvar 63

5.4 Kamp mot klockan 65

5.5 En grön inspirationskälla 66

5.6 Konkurrera ut utsläpparna 67

5.7 Nya lösningar med ny teknik 69

5.8 Med framsteget som ledstjärna 70

5.9 En framgångsrik miljöpolitik 71

6. Sveriges roll i världen 72

6.1 Omvärld i förändring 74

6.2 Sveriges nya säkerhetspolitiska utmaningar 76

6.3 Europasamarbetet 77

6.4 Svensk exceptionalism 79

6.5 Svensk självbild under omprövning 80

6.6 En ny svensk linje 81

6.7 Internationellt samarbete för Sverige 81

6.8 Suveränitet eller internationellt samarbete? 82

Efterord 85

Särskilda yttranden 89

Om det lärande samhället 89

Om statlig public service 90

Om asylrätt och rörlighet 91

Om människan och naturen 92

Förord

Sveriges utmaningar är många men vi har klarat svårigheter förr. De problem vi nu brottas med är långt ifrån oöverstigliga. Med rätt politisk ansats kan Sverige gå stärkt även ur denna stökiga tid. Det moderata idégodset ger en god vägledning till en politik för ett starkare Sverige. I vårt arbete med att skriva ett förslag till ett nytt idéprogam har vi stärkts i den övertygelsen.

Om Sverige inte ska gå vilse måste Moderaterna hålla kursen. I vissa frågor är det extra viktigt att Moderaterna inte kliver fel. Våra tankar kring vilka de är och hur de ska bemötas har vi valt att utveckla i denna skrift.

Utifrån Moderaternas idépolitiska arv har vi har försökt belysa och lösa ut centrala idékonflikter inom fem politiska områden som vi ser som avgörande för Sveriges framtid: Brottsbekämpning, integration, miljö, välfärd och Sveriges roll i världen. Hur ska avvägningen mellan en effektiv brottsbekämpning och integritet göras? Vilka krav på anpassning kan vi ställa på den som invandrar till Sverige från en annan kultur och samtidigt värna individens frihet? Sverige kan inte ensamt rädda klimatet, men vilket ansvar har vi för att bekämpa klimatförändringarna? Kräver en välfärd som går att lita till att vi prioriterar upp och slår vakt om dagens välfärdssystem eller måste vi reformera det i grunden? Och bör Sverige sikta mot ökad nationell suveränitet eller stärkt internationellt samarbete i en allt oroligare värld?

Eftersom ingen av frågorna är enkel, är inte heller svaren det. Det parti som påstår sig ha enkla svar på svåra frågor är antingen inte moget uppgiften eller använder lögnen som politisk metod. På svåra frågor är svaret ofta ”både och”. Både en effektiv brottsbekämpning och ett skydd för den personliga integriteten behöver värnas, samtidigt. Detsamma gäller den nationella suveräniteten och värdet av internationellt samarbete. Men de ständiga avvägningarna måste göras utifrån tydliga principer. Vilka de är har vi försökt belysa på de följande sidorna.

I en tid då statens förmåga att upprätthålla tryggheten och ordningen i samhället sviktar är Moderaternas kanske främsta uppgift att slå vakt om samhällskontraktet och statens kärnuppgifter. Det är ingen ny uppgift utan har varit fokus under hela partiets historia. Att aldrig lova allt till alla, utan arbeta för en stat som prioriterar rätt. Utgångspunkten har varit att individer både har frihet och ansvar. Frihet, att forma sitt liv efter eget huvud. Och ansvar, för sig själv, sina nära och samhället i stort.

Staten ska göra vad som krävs, men inte göra för mycket. Den offentliga makten måste kunna upprätthålla den trygghet och ordning som ett samhälle präglat av utveckling, framsteg och lärande kräver. Men den ska aldrig växa sig så stor att den inkräktar på andra samhällssfärer och därmed begränsar hela samhällets utveckling.

Moderaterna har alltid haft en tilltro till människans inneboende förmåga, till kraften i samhällets frivilliga gemenskaper och till den tekniska utvecklingen. Ska tryggheten och välståndet vara bestående måste samhället präglas av utveckling och framsteg. Annars reduceras relationen mellan människor och politikens fokus till konflikter och en kamp om givna resurser.

Moderaterna har alltid burit ett budskap om en bättre framtid. Vi menar att det behövs nu mer än någonsin. Vi lever i en tid då många politiska rörelser odlar dystopier och blickar bakåt för att beskriva framtiden. Det har aldrig varit Moderaternas melodi. För framtiden är inget man återskapar, den är något okänt man närmar sig. Och för att möta den på bästa sätt behöver Sverige en politik för framsteg, eller en politik för ett lärande samhälle som vi har valt att kalla det.

Christofer Fjellner
Stockholm den 30 oktober 2020

1

K A P I T E L E T T

ETT LÄRANDE SAMHÄLLE

Ett lärande samhälle

Ett samhälles framgång avgörs av förmågan att skapa och ta till sig ny kunskap. Kunskap driver samhället framåt och blir till välstånd och mänsklig utveckling. Är förmågan att generera kunskap hög i ett land är det ett lärande samhälle. Är förmågan låg stagnerar samhället. I det stagnerande samhället hamnar fördelning, istället för tillväxt, i förgrunden. Det har varit sant genom historien, men globaliseringen har gjort skillnaderna mellan de två samhällstyperna tydligare. De länder som bejakar förändring, lyckas attrahera talanger och skapa attraktiva institutionella miljöer för akademi och näringsliv vinner. De stagnerande samhällena står som förlorare.

Våra samhällen utvecklas allt snabbare. Det är konsekvensen av många olika men samverkande trender: tekniska, ekonomiska och politiska. Det är att gemensamma beslut över tid flyttat från lokalsamhälle till nationalstat till internationella organisationer. Det är att möjligheten för människor, varor och kapital att snabbt färdas över hela världen blivit större. Det är att priset på teknik fallit och internet byggts ut. Att vi blivit fler, och mer välutbildade samtidigt som fattigdom och sjukdomar trängts undan.

Komplexiteten och den snabba utvecklingen i samhället gör det svårare att värdera och eliminera risker. Ett lärande förhållningssätt krävs för att möta den utvecklingen. Vi behöver inte bara lära oss leva med osäkerhet, vi måste också lära oss att hitta lösningar på problem i samma stund som de uppstår. Coronapandemin har blivit ett konkret exempel på vad det innebär i praktiken. Men pandemin är bara ett exempel. Snabba förändringar kännetecknar hela samhället. Det möjliggör det goda: tillväxt och bättre välfärd. Men det öppnar också för det hotfulla: klimatproblem, terror och internationella kriser.

Vi behöver ett samhälle som är bättre på att skapa och sprida kunskap, som vågar pröva och ompröva. Den stora utmaningen ligger i den stora staten. Den är förändringsobenägen till sin natur, eftersom den bygger på rutinens byråkrati. Det gäller inte bara totalitära stater utan också demokratiska. Marknaden och de mellanmänskliga nätverken har en inbyggd flexibilitet. De tvingas till anpassning och sparsamhet i motsats till staten som ständigt kan efterfråga mer resurser.

1.1 Det lärande samhällets institutioner

Ett lärande samhälle förutsätter frihet, öppenhet och mångfald. Friheten att pröva idéer, att starta och driva företag. Friheten att lyckas men också att misslyckas. Det är ett samhälle som präglas av en mångfald av perspektiv, alternativ och lösningar. Eftersom merparten av ny kunskap inte uppstår inom Sveriges gränser är ett lärande samhälle öppet mot omvärlden. Det är även öppet i bemärkelsen tolerant gentemot olikheter, eftersom nya idéer inte kommer ur det invanda och inskränkta.

Ett lärande samhälle kännetecknas av en tro på människans förmåga och att en bättre framtid är möjlig. Det betyder inte att ett lärande samhälle är historielöst. Det värdesätter den erfarenhet som finns kodad i dygder och institutioner. Men det klamrar sig inte fast vid det som har varit utan erkänner när det haft fel, för att kunna föra kunskapen vidare till kommande generationer. Eftersom bildandet av kunskap är en process, har ett lärande samhälle ett pragmatiskt förhållningssätt. Det är reformistiskt, inte revolutionärt, och låter idéer, lösningar, och tjänster utvecklas fritt i konkurrens med varandra.

Ett lärande samhälle utvecklar samhället genom vetenskap och beprövad erfarenhet. Ryggradsreflexen i mötet med nya företeelser är inte att reglera eller begränsa dem. Istället finns en förståelse för att komplexitet uppstår när fria människor gör fria val. Ett lärande samhälle omfamnar också ny teknik, eftersom den ger förutsättningar för ny kunskap och mer kunskapsspridning.

Ett lärande samhälle värderar utbildning och forskning. Det förstår att utbildning är en angelägenhet genom hela livet och att forskning och utbildning inte bara kan bedrivas inom specifika utbildningsinstitutioner.

Ett lärande samhälle är en demokrati, eftersom det ger förutsättningar för frihet och mångfald. Ett lärande samhälle är också en marknadsekonomi, eftersom den fria konkurrensen gör det möjligt för nya idéer att utmana befintliga. Marknadsekonomin drar nytta av att kunskapen hos enskilda individer och företag alltid är överlägsen byråkratin.

Samhällets förmåga till lärande är summan av de individuella medborgarnas möjlighet till lärande. Ett samhälle som inte ger människor bästa tänkbara möjlighet till lärande kommer aldrig att nå sin fulla potential.

1.2 Vi behöver skapa ett klimat för lärande

Internet och digitaliseringen har skapat en global kunskapsexplosion då i princip all information finns tillgänglig för alla. Inget land eller organisation kan längre kontrollera kunskapsutvecklingen, även om många länder fortfarande försöker. Tack vare digitaliseringen uppstår nya former av samarbeten. Det gäller allt från vilka som arbetar tillsammans i ett företag till hur forskningsgrupper sätts samman. Ett uttryck för utvecklingen är att Nobelpriset nu ofta delas mellan forskare som är verksamma på olika kontinenter, men delaktiga i samma vetenskapliga landvinning och att hobbyforskare allt oftare lämnar värdefulla bidrag till internationella forskarlag.

Frågan är hur vi i Sverige säkerställer att vi tillgodogör oss denna utveckling. De länder, regioner och städer på jorden där kunskapen spirar kommer vara de platser dit människor, talang och kapital söker sig. Sverige kan och bör bli en av dessa platser.

Det kan verka självklart att lärande är grunden för utveckling och att det finns ett stort värde i de principer som lägger grunden för ett lärande samhälle. Det är just dessa som burit upp den västerländska civilisationen och fört mänskligheten till nya höjder. Ändå står de inte i centrum för den politiska debatten, snarare gäller det motsatta. Önskan att kontrollera, reglera, centralisera och styra utvecklingen och samhället dominerar politiken.

Om Sverige inte vårdar de principer som främjar lärande tappar vi utvecklingskraft. I alla verksamheter där likriktning, centralisering och byråkrati styr minskar kreativiteten. I sådana miljöer tenderar istället en rädsla för att göra fel att växa fram. Det kan vara en förklaring till varför offentliga verksamheter har svårt att skapa en lärande miljö. Det kan också förklara varför företag tenderar att tappa i innovationskraft när de växer sig stora. Någonstans på vägen blir organisationen för tungrodd och kostnaden för att göra fel högre än vinsten av att tänka nytt.

Staten får exempelvis allt svårare att sköta sina kärnuppgifter. Men istället för att stimulera till mer nytänkande genom att öppna för konkurrens och ge medarbetarna ökade befogenheter att experimentera, hemfaller man åt att detaljreglera, ta in mer skatt och lägga pengarna på gamla system som inte fungerar. Tyvärr bäddar politiken just nu för mer av det här ofruktbara politiska beteendet.

Om 1900-talet var utopiernas århundrade, riskerar 2000-talet bli dystopiernas. Samtalsklimatet präglas av en nostalgi som blir till politiska ambitioner om att återvända till det som var. Det gäller inom miljöområdet där visionen förläggs till det förflutna och till att återskapa en balans mellan människa och natur som man tänker sig en gång fanns. Det gäller inom det ekonomiska området där man vill återskapa en jämlikhet som man upplever har försvunnit. Och det gäller på det kulturella området, där man vill återupprätta en nationell gemenskap som man föreställer sig fanns förr.

Politiska nostalgiker förskönar det förgångna. De misstänkliggör utvecklingstanken och förkastar pragmatism. Auktoritära och reaktionära idéer betraktas istället som det enda som på allvar kan skydda miljön, den egna gruppen eller nationen från undergång. Politiska nostalgiker ifrågasätter ofta marknadsekonomins, men också demokratins, förmåga att hantera utmaningar. Kinas ekonomiska tillväxt och kraftfulla agerande vid olika kriser lyfts i dessa sammanhang ibland fram som exempel på vilka styrkor som finns med en auktoritär och centralstyrd samhällsmodell.

Det kan vara värt att påminna om att många intellektuella under 60- och 70-talet också imponerades av Sovjetunionens snabba tekniska och industriella utveckling. Vissa blev till och med övertygade om att kommunismen var det bästa sättet att organisera ett samhälle på om man ville åstadkomma utveckling. Skillnaden mellan dåtidens Sovjet och dagens Kina är stor. Men den som extrapolerar dagens utveckling i Kina till hur landet kommer att fungera i framtiden riskerar göra samma misstag som många gjorde när Sovjet industrialiserades. Det politiskt styrda samhället kan aldrig bli ett genuint lärande samhälle.

1.3 Lärande är en angelägenhet för alla

Ska vi förbättra förutsättningarna för lärande i Sverige behöver vi ta fasta på att kunskap är ett mångfacetterat begrepp. Det är skillnad på naturvetenskap och humaniora. Det är också stor skillnad mellan teoretisk kunskap och den kunskap som kommer ur erfarenhet. Det är en skillnad mellan ingenjörens tekniska kunskap och konstnärens kreativa motsvarighet. Ingen typ av kunskap kan på förhand sägas vara mer värdefull än någon annan. Ändå har det synsättet präglat politiken.

Arbetsmarknadens problem handlar till stor del om att Sverige under många år inte har värderat praktisk kunskap. Det praktiska kunnandet har betraktats som enkelt och litet, medan det teoretiska har ansetts fint och värdefullt. I ett lärande Sverige behöver alla former av kunskap värderas högt. För att åstadkomma det behöver alla delar av samhället frihet att utvecklas. Ny kunskap kan inte uppstå utan ordentlig plats för kreativitet.

De grundläggande principerna för lärande – frihet, öppenhet och mångfald – gäller inte bara näringslivet, även om marknadsekonomin, med sitt frivilliga och ömsesidiga utbyte, är en fenomenal testbädd för idéer och prismekanismen ett oöverträffat sätt att sprida kunskap på. Lärande tarvar samma förutsättningar i alla delar av samhället, från akademi till offentlig sektor.

Sverige behöver en politik för en föränderlig värld. En politik som inte söker gamla lösningar på nya problem. En lärande politik. För att uppnå det är det avgörande att skillnader börjar bejakas i stället för att betraktas som hotfulla, att vi överger fördelning och likvärdighet som överordnade principer. Båda principerna försöker uppnå statiska mål. De bortser inte bara från utveckling, de motarbetar den aktivt.

En politik för lärande kommer givetvis att handla om skolans och den högre utbildningens kvalitet. Men den som tror att ett lärande samhälle kan reduceras till vad som sker i våra skolor och vid våra universitet misstar sig. För det lärande som hela tiden pågår på andra håll i samhället är minst lika viktigt. Det kan vara när vi hittar lösningar som kan förbättra vår arbetsplats eller när vi skapar bättre förutsättningar för barnens fotbollsklubb att gå runt ekonomiskt. Det kan vara den kunskapsprocess som tar sig uttryck i att ny konst skapas. Det kan vara lärandet när en invandrad knäcker koden till hur man snabbt integrerar sig i Sverige eller när en polis kommer på ett nytt sätt att få ungdomar ut ur kriminalitet. För att ge större utrymme åt denna mångformiga och ständigt pågående utvecklingsprocess behöver hela Sverige en politik för lärande.

1.4 Lärande i offentlig verksamhet

Även om hela samhället ska präglas av lärande, har politiken ett särskilt ansvar för att skapa en lärande miljö inom offentlig sektor. Sektorn representerar en stor del av Sveriges ekonomi och lärandet i verksamheterna är svagt. Det märks inte minst i hur många offentliga verksamheter som släpar efter i tillämpningen av digital teknik jämfört med privata aktörer. Offentlig verksamhet behöver börja se förändring som en lika naturlig del av tillvaron som det privata näringslivet gör. För att uppnå det behöver det offentliga uppdraget först och främst begränsas till det som bara det offentliga kan göra. En stark men begränsad stat lämnar utrymme för andra sfärer att driva utvecklingen framåt.

Men även om offentlig sektor blir mindre, kommer den under lång tid att förbli omfattande i Sverige. Därför är det viktigt att staten i alla sina verksamheter har ett lärande förhållningssätt. När det offentliga halkar efter går det ut över många människor. Drygt en tredjedel av alla som arbetar i Sverige gör det i offentlig sektor och närmare hälften av Sveriges BNP består av offentliga utgifter. Det är därför ett större problem i Sverige än i många andra länder om det offentliga inte fungerar.

Det offentliga har svårt att anamma lärandets principer. Det beror inte minst på att verksamheterna är regelstyrda. Det som inte ligger i linje med regelverket är inte bara ovälkommet, utan i princip förbjudet. En lärande offentlig sektor förutsätter att de regelverk som omgärdar verksamheterna lämnar utrymme åt nya idéer.

Det ligger i sakens natur att det nya inte alltid blir framgångsrikt. Alla avregleringar i Sverige har exempelvis inte skett utan oönskade bieffekter, även om de har skapat en makalös förnyelse av det offentliga erbjudandet. Lärande förutsätter ett prövande förhållningssätt, där man hela tiden omprövar även de reformer som man själv omhuldar.

För att uppnå en lärande offentlig sektor behöver Sverige göra upp med föreställningen att olikheter är av ondo. Tillåter vi inte skillnader uteblir utveckling. Strävan efter likvärdighet, inte minst genom utjämning av olikheter mellan kommuner, har blivit en förevändning för centralisering och gör att nya idéer konsekvent kvävs. Det finns knappast någon poäng med långtgående decentralisering om målet är att det inte ska vara någon skillnad mellan vare sig kommuner, regioner eller offentliga och privata utförare.

Reformer som begränsar det offentliga uppdraget, som främjar mångfald och institutionell konkurrens och som minimerar mängden föreskrifter och pekpinnar kan bidra till ett mer lärande Sverige. Men en politik för lärande kan inte reduceras till dessa kända moderata positioner. En viktig uppgift är att fundera på vad framtidens reformer för lärande kan innebära. Det skulle exempelvis kunna vara att minska detaljregleringen av olika verksamheter och istället låta dem redovisa hur de arbetat för ständiga förbättringar.

1.5 Även Moderaterna ska präglas av lärande

Behovet av ett lärande förhållningssätt gäller även Moderaterna som parti. Det största hotet mot utveckling inom ett parti är att man fastnar i föreställningen att man alltid har haft rätt, att andra partier alltid har haft fel och att de dessutom alltid kommer att ha fel. Självgodhet är motsatsen till ett lärande förhållningssätt.

Ska partiet utvecklas behöver Moderaternas kultur vara tillåtande, även gentemot idéer och reformförslag som vid en första anblick kan te sig främmande. Politiken behöver vara pragmatiskt när kunskapsläget förändras. Moderaterna bör hela tiden vara redo att utvärdera och ompröva tidigare positioner.

På så vis skapas en bred borgerlig kyrka som vilar på liberalkonservativ grund. En sådan har betydligt bättre förutsättningar att hitta relevanta svar på samtidens frågor än vad en församling har som alltid tänker på samma sätt har och där medlemmar är rädda för att tycka fel.

K A P I T E L T V Å

TRYGGHET FÖR FRIHETENS SKULL

Trygghet för frihetens skull

Den grova organiserade brottsligheten har bitit sig fast i Sverige. Eller för att citera Wilhelm Agrell, historiker och professor i underrättelseanalys: ”Samhällets våldsmonopol, själva kännetecknet för en suverän fungerande statsmakt, har bit för bit gröpts ur” (SvD 13/9-2019).

Brottsligheten förändrar Sverige. Våldet och brotten berövar människor frihet och trygghet. Otryggheten ökar och tilliten till staten minskar. Det är ett misslyckande för hela samhället och alla delar av samhället behöver mobiliseras för att vända utvecklingen.

Ett effektivt rättsväsende är den viktigaste förutsättningen för att upprätthålla lag och ordning. Mer resurser behöver läggas i den riktningen och polisen behöver också få nya verktyg i kampen mot kriminaliteten. Vi behöver också klara av den svåra avvägningen mellan en effektiv brottsbekämpning och medborgarnas integritet. Moderaterna är övertygade om att det går att knäcka brottsligheten och samtidigt slå vakt om Sverige som ett öppet och fritt samhälle.

2.1 Statens grundläggande uppgifter

Det fria samhället bygger på att staten skyddar medborgarnas rättigheter. Det är grunden för vår liberala demokrati. Medborgare underkastar sig lagarna i utbyte mot skydd. Den här relationen mellan medborgare och staten kan beskrivas som ett samhällskontrakt. Medborgare har en skyldighet att följa lagarna och att bidra med skatt till det gemensamma. I gengäld ska staten garantera medborgarnas frihet och trygghet.

Att samhällskontraktet inte bryts är en förutsättning för statens legitimitet. Men den svenska statens förmåga att klara sin del av samhällskontraktet ifrågasätts nu på goda grunder. Statens våldsmonopol utmanas på flera platser. Grova våldsbrott, ofta med dödlig utgång, är ett dagligt inslag i nyhetsrapporteringen. Bombdåden saknar internationellt motstycke och i Sverige sker näst flest mord med skjutvapen i hela EU.

2.2 Parallella samhällen

Enligt Polisen har kriminella nätverk i former av gäng, familjer eller klaner i särskilt utsatta områden tagit över och kontrollerar delar av vardagen. I Göteborgs förort Angered har en familj ett maffialiknande inflytande. Polisen rapporterar att det finns minst 40 kriminella klaner av liknande slag som har kommit till Sverige och som fostrar sina barn in i kriminalitet.

Det finns idag runt 60 områden i Sverige som klassas som utsatta. Enligt Polisen är övergrepp i rättssak en utbredd företeelse i de flesta av dem. Det innebär att den som anmäler eller är vittne till brott utsätts för påtryckningar i form av hot och våld. I de områden som bedöms vara särskilt utsatta är det i många fall nästan omöjligt för polisen att fullfölja sitt uppdrag. Den skötsamma majoriteten som bor i dessa områden drabbas dubbelt av utvecklingen: dels som brottsoffer, dels genom att deras bostadsområden stigmatiseras av en våldsam minoritet. Om staten inte förmår ta tillbaka makten på de här platserna riskeras den svenska statens legitimitet.

2.3 Ett ansvar för hela samhället

Grunden för den grova kriminaliteten finns i destruktiva uppväxtförhållanden, i bristande föräldraansvar och i att samhället och det offentliga misslyckas med att fånga upp unga män på glid. Den snabbaste vägen till gängmedlemskap går enligt Polisen via ett utsatt område och ofullständiga betyg i grundskolan.

Men i utsatta områden finns också en otrolig kraft i den skötsamma majoriteten. Skolan är avgörande för att mobilisera den kraften, men också föreningslivet, det lokala näringslivet, polisen och socialtjänsten. När man lyckats bryta utvecklingen i områden präglade av kriminalitet har samverkan mellan dessa varit nyckeln. Vi är alla medskapare av ett tryggt samhälle.

Det största ansvaret för barn och ungas uppväxt vilar på föräldrarna. Som förälder får man inte fly det ansvaret. Den som trots samhällets hjälp inte tar sitt föräldraansvar bör inte heller ha vårdnaden om sina barn, för barnens skull. Men uppväxtmiljön för unga formas inte bara av föräldrarna. Ansvar vilar även på vuxenvärlden i stort. Det är ett ansvar som består i att uppmärksamma barn och unga, att vara förebilder och att sätta gränser.

Avsaknaden av en trygg uppväxtmiljö är dock inte en ursäkt för den som väljer att begå brott. Det offentliga kan hjälpa människor, men det kan aldrig ta ifrån dem ansvaret för deras handlingar. En motsatt syn har allt för länge präglat det brottsförebyggande arbetet. Det har bidragit till den normlöshet som är en del av problemet.

Brottsutvecklingen har inte skett över en natt och beror inte på ett enskilt politiskt beslut eller en regering. Under många år har statens kärnuppgifter försummats. Staten har tillåtits att bli allt större i sina åtaganden, men samtidigt allt svagare i sina viktigaste uppgifter.

2.4 Brottsligheten och invandringen

Orsakerna till den allt grövre brottsligheten i Sverige är många och komplexa. Men kombinationen av en omfattande invandring och en misslyckad integrationspolitik har varit destruktiv och avgörande för den ökade grova kriminaliteten. Utanförskap, arbetslöshet och segregation spelar roll och den misslyckade invandrings- och integrationspolitiken har förvärrat problemen. En stram och ansvarsfull invandringspolitik, och en bättre integrationspolitik, behövs för att bryta utvecklingen. Det är angeläget för alla, inte minst för dem som sökt sig till Sverige i hopp om trygghet och bättre framtidsutsikter. Vi får inte glömma att människor med utländsk bakgrund inte bara är överrepresenterade bland dem som begår brott, utan även bland brottsoffren.

2.5 Återupprätta tryggheten

En kraftig upprustning av rättsväsendet är nödvändig. Det gäller allt från fler poliser till förstärkt kapacitet i domstolar och fängelser. Men det räcker inte. För att återupprätta tryggheten behöver vi också vara öppna för nya åtgärder och metoder, även om de upplevs kontroversiella. Samtidigt får vi inte lättvindigt inskränka individers frihet eller oproportionerligt inkräkta på medborgarnas personliga integritet. Och vi får aldrig kompromissa med grundläggande rättssäkerhetskrav.

2.6 Skärp straffen

Ett straff har flera funktioner. Det ska markera avståndstagande från ett klandervärt beteende och kodifiera moralen i samhället. Genom straffet ska också ansvar utkrävas av den som har begått brott, vilket bidrar till att ge brottsoffret upprättelse. Straffet ska också avskräcka andra från att bryta mot lagen.

Sverige har fortfarande mildare straff än många andra länder, men under de senaste årtiondena har synen på kriminalpolitiken förändrats. Rättvisa, att straffet står i proportion till det brott som har begåtts, har blivit viktigare. Ett argument för hårdare straff som har vuxit i betydelse när stora delar av den grova våldsbrottsligheten utförs av ett mindre antal mer eller mindre kända personer i kriminella gäng är att mängden brott minskar när brottsbenägna individer sitter i fängelse.

Vi vet att en stor andel av de som döms i våra domstolar är återfallsförbrytare. Här behövs ett nytt synsätt. En önskvärd förändring i linje med det allmänna rättsmedvetandet är att göra större skillnad mellan förstagångsförbrytare och personer som gång på gång väljer att ställa sig över lagen. Genom det tidigare straffet, eller straffen, har man redan fått en varning från samhället som man ignorerar när man begår nya brott. Återfallsskärpningar finns i de flesta rättsordningar, också i svensk. Men det finns ett behov av att ännu tydligare markera mot upprepat brottsligt beteende.

Andra brott som det är särskilt viktigt att samhället reagerar skarpare på, eftersom de hotar rättsstaten, rör övergrepp i rättssak: våld, hot och olika påverkansförsök mot dem som vittnar eller anmäler brott. Straffen behöver även bli hårdare för den som ägnar sig åt att hota eller utöva våld mot företrädare för rättsväsendet eller tjänstemän inom myndigheter, stat och kommun.

Betydelsen av straff är också avhängig risken för att upptäckas när man begår brott. Om vi ska komma åt brottsligheten behöver risken att upptäckas öka, så att fler brottslingar kan lagföras. Det handlar om förändringar i fråga om myndigheternas resurser, organisation, styrning, metoder och prioriteringar. Det står inte i konflikt med behovet av att skärpa svenska straffskalor.

2.7 Stärk polisen

Polisen är den viktigaste delen av statens våldsmonopol och grundläggande för samhällskontraktet. Sverige har bland Europas lägsta polistäthet med färre än två poliser på tusen invånare. De senaste fem åren har fler än 2 000 poliser lämnat yrket och 2020 slogs ett nytt bottenrekord i polis-utbildningen när fyra av tio platser fortfarande gapade tomma tre veckor in i utbildningen. Sverige behöver vända den här utvecklingen och kraftigt stärka polisväsendet.

För att få fler poliser och säkerställa att fler stannar kvar i yrket kommer det att krävas lönesatsningar. Och vi behöver alla bidra till en uppvärdering av yrket i form av respekt och stöd från samhället i stort. Polisen behöver också få möjlighet till ökad närvaro på lokal nivå. Forskning visar att den bästa brottspreventiva effekten nås genom uthållig polisnärvaro i lokalsamhället. Där brister det idag. Att antalet poliser i yttre tjänst som andel av polisens totala antal anställda minskar väcker frågor om hur polisen är organiserad och styrs.

2.8 Nya verktyg i kampen mot brottsligheten

Under kommande år kommer vi inte bara behöva stärka de rättsvårdande myndigheterna kraftigt. Polisen behöver även nya befogenheter och tillgång till ny teknik. Men nya straffprocessuella tvångsmedel som visitationszoner, samkörning av olika register och ökad kameraövervakning väcker svåra och eviga frågor om balansen mellan frihet och säkerhet, om hur grundläggande rättigheter ska vägas mot en effektiv brottsbekämpning.

Utgångspunkten måste vara att brottsbekämpning ska syfta till att garantera medborgarnas frihet. Brott mot den egna personen eller någon närstående är en av de allvarligaste integritetskränkningar en person kan utsättas för. Samtidigt riskerar långtgående åtgärder i brottsbekämpande syfte att medföra integritetskränkningar. En viktig moderat utgångspunkt är, och ska fortsatt vara, att intrång i medborgarnas liv inte ska göras lättvindigt. Legitimiteten i inskränkningar av den personliga integriteten är avhängig att de är nödvändiga för att upprätthålla medborgarnas frihet och att det finns kontrollmekanismer som ser till att åtgärderna inte missbrukas. Skillnaden mellan en rättsstat och en diktatur är att allvarliga inskränkningar av den personliga friheten i en rättsstat bara kan motiveras om det föreligger faktiska allvarliga hot.

Den avvägning vi tvingas göra när det gäller statens rätt att inskränka friheter i syfte att försvara dem förändras i takt med att hoten mot samhället förändras. Det som är rimligt och legitimt vid ett tillfälle kan vara oproportionellt vid ett annat. Det kan illustreras i de befogenheter staten har i samband med en katastrof eller i en krigssituation. Kampen mot den grova brottsligheten i vårt land är inte ett krig, men kräver också en annan avvägning mellan effektiv brottsbekämpning och den personliga integriteten än tidigare.

2.9 Rättssäkerhet utan undantag

Rättssäkerhet är ett baskrav för legitimiteten i statens inskränkande av vår frihet. Grundläggande är kravet på förutsebarhet i rättstillämpningen. Det ska vara möjligt för alla, utifrån de lagar som gäller i samhället, att veta vad som är rätt respektive fel och lika fall ska bedömas lika. Legalitetsprincipen – att ingen får straffas för en handling som när den företogs inte var uttryckligen förbjuden i lag – är också avgörande för rättssäkerheten. I rättssäkerhet ligger även straffprocessens utformning: oskuldspresumtion, rätten till ett försvar, och att staten genom åklagaren har bevisbördan för att styrka att brott begåtts.

Men rättssäkerhet handlar om mer än om hur rättsväsendet behandlar den som anklagas för ett brott. En lika viktig del av rättssäkerheten är kravet på rättstillgänglighet – det vill säga att polisen ska komma när man ringer, utreda brott och inte skriva av anmälningar med vändande post, samtidigt som domstolarna ska vara snabba, korrekta och rättvisa.

Bristande kapacitet i våra rättssystem är ett stort problem. Det är inte bara en fråga om polisbrist utan märks i allt ifrån att mål läggs på hög i våra domstolar till att dömda brottslingar går fria i väntan på lediga fängelseplatser. Det är en oacceptabel begränsning av rättstillgängligheten och ett av de största problemen med rättssäkerheten i Sverige idag.

Det finns legitima invändningar mot en del av de reformer som nu behöver övervägas för att bekämpa den allt grövre kriminaliteten, så som nya tvångsmedel och ändrade processrättsliga regler. Det är sant att visitationszoner och generösare regler för hemliga tvångsmedel, telefon- eller rumsavlyssning inkräktar på den personliga integriteten och friheten. Att tillåta kronvittnen och att ändra omedelbarhetsprincipen kan göra det svårare

för den som står åtalad att försvara sig. Invändningarna räcker dock inte för att helt avstå från den här typen av åtgärder. De behövs för att bekämpa den grova brottsligheten och är heller inget som till exempel Europakonventionen om mänskliga rättigheter förhindrar. De tillämpas redan i många stabila rättsstater. Dessutom går det att möta dessa invändningar genom kompensatoriska åtgärder som balanserar ingreppet i den enskildas integritet.

För att garantera rättssäkerheten i användandet av nya tvångsmedel och ändrade processrättsliga regler kan de i större utsträckning underkastas en förutbestämd legal prövning som bygger på ett antal tydligt preciserade krav. Oberoende instanser kan både få till uppgift att fatta beslut om när vissa brottsutredande verktyg alls ska få användas och att i efterhand granska om Polisen och övriga brottsbekämpande myndigheter har hanterat dem på ett korrekt sätt. Om de inte har använts korrekt ska givetvis ett strikt ansvar utkrävas.

Granskningssystem kommer inte räcka för att balansera de negativa sidorna av alla åtgärder som inskränker den personliga friheten. Staten får aldrig tillåtas att ta genvägar när det är politiken som är ett misslyckande. Om vi tillåter avsteg från grundläggande rättsprinciper är risken stor att vi hamnar på ett sluttande plan och att rättsstaten urholkas inifrån. Därför behöver Moderaterna värna sin tradition som ett parti som inte kompromissar med rättssäkerheten och står upp för den personliga integriteten.

Sist men inte minst kräver ett rättssäkert rättssystem att domstolarnas oberoende värnas. Flera länder i vår omvärld har på senare år undergrävt domstolarnas oberoende genom politiska beslut. Vi kan inte förutsätta att en sådan utveckling aldrig riskerar att drabba Sverige. Reformer för att värna domstolarnas oberoende är därför viktiga för att garantera rättstryggheten i vårt land även i framtiden.

2.10 Trygghet för frihetens skull

Ingen uppgift är lika viktig de kommande åren som att återupprätta statens auktoritet och kärnfunktion, att garantera inre ordning och säkerhet. Ett land vars medborgare inte känner trygghet riskerar att förlora tilliten till samhällets institutioner och varandra. När det har skett är det svårt att reparera.

Det finns inga genvägar för att återupprätta den svenska kärnstaten. Det kommer att krävas betydande reformer: en effektivare polis, bättre lagföring och ett straffsystem som bättre speglar relationen mellan brott och straff. Men de förändringar som sker får inte gå ut över rättssäkerheten eller vara större än vad som är motiverat för att skydda medborgarna.

K A P I T E L T R E

ETT ÖPPET MEN INTE GRÄNSLÖST SVERIGE

Ett öppet men inte gränslöst Sverige

Sverige ska vara ett land öppet för invandring. Men öppenhet är inte detsamma som gränslöshet. Under de senaste decennierna har de politiska kasten på området varit alltför tvära. Det har skapat förvirring och godtycklighet. Det gäller framför allt asylpolitiken. Om den ska vara human och hållbar över tid behöver den anpassas till landets förmåga till integration vid varje given tidpunkt, liksom till lagstiftningen i andra länder i Norden och inom EU. Sverige ska ta sin del av ansvaret för att hjälpa människor på flykt i världen, men måste också ta hela ansvaret för att Sverige ska fungera.

När invandringen till Sverige fungerat som bäst har den skett under ordnade former. Det gäller till exempel arbetskraftsinvandringen på 1960- och 1970-talen. Då möjliggjordes en välfungerande integration. Utgångspunkten, så självklar att den sällan tidigare behövde formuleras, har varit att den som kommer till Sverige ska följa lagarna, försörja sig själv, betala skatt och vara skötsam. Under dessa premisser har invandringen till Sverige varit en tillgång, för såväl individen som samhället.

Dessvärre har diskussionen de senaste årtiondena skiftat syn på den som invandrat. Från att ha betraktats som handlingskraftiga aktörer har invandrade reducerats till offer. Som en konsekvens av den här perspektivförskjutningen har samhället slutat fråga vad den invandrade kan göra för Sverige, och helt fokuserat på vad Sverige kan göra för den nyanlände.

Att formulera en idé om vad integration i praktiken innebär och att presentera effektiva reformer som möjliggör en framgångsrik inkludering kommer under lång tid framöver att vara en moderat huvuduppgift.

3.1 Migration och integration

I kriser blottläggs ett samhälles styrkor och svagheter. Då framträder de förutsättningar, kända eller okända, som alltid funnits där. De svenska systemens oförmåga under senare årtionden att också i finansiell högkonjunktur integrera – såväl ekonomiskt som socialt och kulturellt – alla de människor som vi har tagit emot är sedan länge välkänd.

Coronapandemin riskerar att förstärka det utanförskap som var omfattande redan före virusets framfart. Att integreras i ett samhälle som drabbats hårt av arbetslöshet och lågkonjunktur kommer att ställa ännu högre krav på både individen och det offentliga.

Hur respektive part hanterar migrationens och integrationens inneboende spänningar kommer att prägla i stort sett alla stora politikområden det kommande decenniet. Förutsättningarna för skolan, arbetsmarknaden, rättsväsendet, vården och omsorgen, pensionerna och transfereringssystemen avgörs till stor del av hur väl vi lyckas skapa förutsättningar för att den första, andra och tredje generationens svenskar ska kunna integreras. Det behöver bli tydligt vilka krav som gäller och vad var och en förväntas göra för att bli en del av samhället.

Framväxten av etnisk segregation i ett historiskt så homogent land som Sverige föder misstänksamhet och cementerar föreställningar av den andre. Dessutom undergräver etnisk segregation acceptansen för en humanitär migrationspolitik då inget land långsiktigt kan upprätthålla en ordning som leder till ökat utanförskap, sociala spänningar och allt större press på de offentliga välfärdssystemen.

Migrationspolitiken bör därför ta sin början i en insikt om integrationens betydelse, eftersom erfarenhet visar att omfattande invandring utan integration ger upphov till betydande sociala och ekonomiska problem. Utanförskapet blir också en grogrund för kriminalitet. Det innebär att det är landets integrationsförmåga, det vill säga möjligheten för människor att etablera sig i Sverige och komma in i vårt samhälle, som bör avgöra hur många människor Sverige har möjlighet att ta emot.

3.2 Mellanförskapets förbannelse

Det har länge varit relativt enkelt att komma till Sverige, men svårt att bli svensk. Den yttre, territoriella gränsen har varit alltför porös. Den inre gräns som definierar svenskheten, men också tillgången till arbetsmarknaden och den sociala gemenskapen, har varit alltför ogenomtränglig. Kanske beror det på en ovilja att definiera vad svenskheten innebär och var gränserna i förhållande till det icke-svenska går.

Vi har varit bra på att låta människor komma hit, men dåliga på att låta dem komma in. Det har skapat ett mellanförskap, mellan det totala utanförskapet utanför den geografiska gränsen, och det totala innanförskapet, innanför den inre gränsen. I mellanförskapet har segregationen blivit kittet i en alternativ sammanhållning. Människor i respektive sfär har börjat uppleva att de inte behöver känna varandra.

Segregationen är en ödesfråga för Sverige som nation, liksom för alla dess invånare oavsett när de satte sin fot på svensk mark. Misslyckas vi bryta utanförskapets lamslående konsekvenser kommer Sverige att förändras i grunden. Men frågan är vad som kännetecknar den framgångsrika integrationen. Hur ska målet definieras, när vet vi att vi har lyckats?

Svenskar är generellt positivt inställda till människor av annan härkomst och till deras möjlighet att bli svenskar. Men omkring 70 procent anser att det är mycket viktigt att kunna tala svenska för att betraktas som svensk. 85 procent svarar att det är mycket viktigt att respektera politiska institutioner och lagar. Bara 25 respektive 10 procent lägger lika stor vikt vid att delta i svenska traditioner eller vara född i Sverige (Politologerna 2019).

Den här positiva inställningen bör värnas. En politik som utgår från insikten att de som kommer till Sverige inte utgör någon homogen grupp men behandlar alla individer som handlingskraftiga, lika kapabla att ta ansvar för sig själva som andra – inte minst genom att uppbära sina egna kostnader, bidra till det gemensamma och bli en del av samhället – bidrar till det. När människor snabbt blir självständiga och en del av majoritetssamhället kommer invandringen att uppfattas som en berikande företeelse. Det vinner alla på.

3.3 Ekonomisk integration

Integration handlar om flera parallella processer. En kan definieras i ekonomiska termer och rör etableringen på arbetsmarknaden och möjligheten till självförsörjning. Invandrade som inte försörjer sig själva behöver sörjas för av mottagarlandet. Det skapar friktion eftersom rätten till en fristad inte är samma sak som rätten till (ibland livslång) försörjning.

Vägen till den hårt reglerade svenska arbetsmarknaden är för många invandrade lång och svår. Det beror inte bara på regleringar utan också på att stora delar av arbetsmarknaden präglas av höga krav på utbildning och goda kunskaper i svenska språket. I spåren av coronapandemin riskerar vägen att bli ännu längre. Flera av de branscher som drabbats hårdast, som hotell- och restaurangnäringen, har tidigare skapat många arbetstillfällen för invandrade som befunnit sig långt ifrån arbetsmarknaden. När arbetslösheten drabbar allt fler kan konkurrensen om de mindre kvalificerade arbetena dessutom öka, vilket kan försvåra etableringen ytterligare.

Sysselsättning är heller inte samma sak som självförsörjning. Långt ifrån alla som i statistiken räknas som sysselsatta kan leva på sina inkomster. Idag tar det drygt ett decennium innan ens hälften av de personer som är utrikes födda kan anses vara självförsörjande. Politikens framgång på området måste mätas med ett mått som fångar denna avgörande del av integrationen.

För att fler ska kunna integreras ekonomiskt behöver drivkrafterna att komma i arbete skyndsamt efter beviljad uppehållsrätt i Sverige öka. Bland annat skulle eventuellt försörjningsstöd, och i förlängningen rätten till permanent uppehållstillstånd och senare medborgarskap, behöva kopplas till krav på att lära sig svenska. Därutöver behövs satsningar på yrkesutbildningar inom bristyrken, aktivitetskrav, liksom en översyn av bidragssystemen komma till stånd.

3.4 Kulturell integration

Går det att dra slutsatsen att förekomsten av ett arbete leder till integration eller är att ha ett arbete ett bevis på att den individuella integrationen fullbordats? Kan den som är självförsörjande men som inte tar kolleger av motsatt kön i hand eller som kringskär sina (vuxna) barns liv med hänvisning till kultur och religion anses vara integrerad? Sannolikt inte, även om självförsörjning, språkkunskaper och delaktighet på den svenska arbetsmarknaden underlättar även andra former av inkludering.

Den komplexa integrationsprocessen består utöver den ekonomiska delen av en social och kulturell dimension som inte låter sig mätas lika enkelt som självförsörjning eller utbildningsnivå. Begreppet kultur kan tyckas abstrakt då det inrymmer olika lager. Det kan definieras av sina yttre kännetecken så som kläder, mat, musik, språk och högtider.

Men det kan också definieras av vad som döljer sig under ytan. För att nå en specifik kulturs hjärta krävs en djupare kunskap om mer abstrakta fenomen. Hit hör sådant som normer och värderingar: synen på jämställdhet och barnuppfostran, religionens betydelse, förhållandet mellan stat och individ, familjen och klanen.

Den kulturella integrationsprocessen rör individens förmåga att förstå och acceptera majoritetsbefolkningens värderingar och sedvänjor, primärt i det offentliga rummet. Framgångsrik inkludering sker mellan två parter som ser ett gemensamt värde av att uppnå jämlikhet; den invandrade som vill bli en del av samhället och majoritetsbefolkningen som vill skapa förutsättningar för att integrationen ska komma till stånd.

Den här mer abstrakta formen av integration berör också frågor kring känslan av tillhörighet och samhörighet, identitet, identifikation med och tilltro till majoritetssamhället, liksom upplevelsen av lojalitet med och ansvar för det nya landet. Att varken av sig själv eller av andra dömas till ett livslångt främlingskap som i värsta fall går i arv.

I praktiken är hindren att nå kulturell integration många. I en del fall kan svårigheter uppstå för att värderingarna inte uppfattas som tillräckligt tydligt uttryckta, vilket gör dem svåra att förstå och ta till sig. I andra fall kan svårigheterna härledas till majoritetssamhällets oförmåga, eller ovilja, att formulera vad som förväntas av den som har för avsikt att leva här. För hur ska man kunna integreras till en kultur vars existens osynliggörs och förminskas av dem som har tillträde till den?

Frånvaron av tydligt definierade förväntningar, liksom en outtalad bild av vad svenskheten inrymmer, kan med andra ord utgöra ett integrationshinder också när de godaste intentioner föreligger hos den invandrade. Men ibland kan det förstås handla om en ovilja hos hos den invandrade att göra det nya landets värderingar till sina för att man finner dem sämre än de man redan har.

Att integreras i ett land som Sverige, som värderingsmässigt befinner sig långt ut på den sekulära och individ-liberala axeln, kan vara svårt för den som har sina rötter i motsatt värderingsrymd. En människa lämnar inte sina värderingar bakom sig vid den svenska gränsen. Anpassning sker genom samlevnad med andra. Samtalet måste därför flyttas från rätten att få komma till Sverige, till möjligheten att komma in i Sverige. Den möjligheten handlar dels om reformer som gör det enklare för den som anstränger sig att bli en del av Sverige, dels om höga krav och förväntningar på den som invandrar att också bli det.

För att komplicera det hela ytterligare kan värderingar vara svåra att förändra. I grunden är det inte till statens uppgift att fostra medborgarna till ”rätt” värderingar. Samtidigt tycker nog de flesta att det är rimligt att skolan förmedlar demokratiska värderingar, eller att samhällsorienteringen för nyanlända lyfter fram värdet av jämställdhet mellan kvinnor och män. Men likafullt bör politikens fokus snarare ligga på människors beteenden. Vilka beteenden kan det svenska samhället inte acceptera så till den grad att de bör kriminaliseras? Vilka beteenden kan accepteras men bör ändå motarbetas, exempelvis genom ekonomiska styrmedel? Vad bör staten över huvud taget inte lägga sig i?

I ett svenskt sammanhang är det framför allt beteenden i strid med tre förhållningssätt som uppfattas som avvikande och som väcker anstöt. Dessa tre förhållningssätt fångar samtidigt centrala delar av den moderna svenskheten: 1.) Sekularism – synen på religion som en privatsak, 2.) Individualism – det är individen, inte gruppen eller klanen, som är sitt eget mål, 3.) Frigörelse – kvinnans självständighet, ekonomiskt, sexuellt och socialt.

En individ eller grupp, oavsett vilken religiös tillhörighet den har, som avviker från dessa dimensioner uppfattas som apart i Sverige. Det avvikande beteendet blir symbolen för mellanförskapet och för bristen på integration.

Det här konstaterandet väcker flera frågor. En fråga är hur mycket, och vilket slags, ansvar för integrationsprocessen som vilar på politiken, majoritetssamhället och de invandrade själva. En annan är vad som bör bli följden för människor som inte anpassar sig. Ska de kunna ”tvingas” till det? Hur ska det i så fall gå till?

I de länder, och bland de migrantgrupper, som utmärkt sig som framgångsrika när det kommer till integration tycks individens (och gruppens) vilja till långtgående anpassning vara avgörande, liksom samhällets acceptans för att den som anpassat sig även fortsättningsvis kan röra sig mellan olika kulturella sfärer i det privata rummet. Att den invandrade tillåts vara både och – inte antingen eller. I dessa länder är ansvarsfördelningen mellan politiken, majoritets-samhället och den invandrade också tydlig. Individen har ett uttalat ansvar för sitt eget liv, statens roll är att tillhandahålla spelreglerna och kontrollera att de efterföljs.

En annan fråga är hur samhället ska förhålla sig till beteenden som inte är olagliga, som ofta hänger samman med andra seder och normer än de svenska, men som ändå av majoriteten inte uppfattas som önskvärda. Till sådant som skapat dilemman de senaste åren hör oviljan att skaka hand med personer av motsatt kön på arbetsplatser, slöjor på offentliga platser och religiösa friskolor.

Även om det står varje individ fritt att agera i strid med de tre principerna om sekularism, individualism och frigörelse så länge agerandet faller inom lagens ramar, kommer handlingarna att få konsekvenser i sociala sammanhang och på arbetsmarknaden. Dessa konsekvenser måste den enskilde vara beredd att ta. Vissa val skapar problem, oavsett om de görs av fri vilja eller tvång. Samhället reagerar på små barn i slöja, inte nödvändigtvis för att barnen inte själva har valt slöjan, utan för att den utgör en markering mot majoritetssamhället.

Av samma anledning bör vi också förstå att enskilda val kan bli problematiska när de systematiseras. Det som inte är ett problem på mikronivå kan på makronivå utmana det fria samhället som vi känner det. Därför är det centralt att tydliggöra var gränserna i det svenska samhället ska gå. Det vinner både nya och gamla svenskar på.

3.5 Integration och assimilering

På ett decennium har Sverige fördubblat andelen utrikes födda, från strax över 10 till 20 procent av befolkningen. En stor andel av dem som invandrat tillhör grupper som visat sig ekonomiskt och kulturellt svårintegrerade. När många människor kommer till ett land samtidigt sätts en rad förändringsprocesser igång, vissa önskvärda andra mer problematiska. Politiken kan sträva efter att öka likheterna eller att upprätthålla skillnaderna mellan majoritetsbefolkningen och de invandrade.

Under den stora vågen av arbetskraftsinvandring på 1950- och 1960-talet var utgångspunkten att arbetarna med tiden skulle återvända till sina hemländer alternativt att de skulle assimileras. Ett decennium senare började den invandrades frihet att själv bestämma sin integrationsgrad betonas. Offentliga medel lades på att underlätta kvarhållandet av grupptillhörigheten, bland annat genom hemspråksundervisning och stöd till kulturella föreningar.

Olika västländer har sedan dess valt olika modeller:

1. Assimilering: den invandrade ska anpassa sig till majoritetssamhället och inga särlösningar erbjuds
2. Multikulturalism: majoritetssamhället erbjuder den invandrade mer eller mindre permanenta särlösningar
3. Integration: majoritetsbefolkningen och den invandrade anpassar sig till varandra och skapar därigenom något helt nytt, ett slags ömsesidig kompromiss

Det råder förvirring både kring modellerna och kring begreppen som ska fånga dem. I debatten har ordet assimilering fått en negativ klang då det betraktas som att människors ursprungliga identitet med tvång ska utplånas. I själva verket tycks det finnas en outtalad förväntan om att lyckad integration i praktiken ofta innebär assimilering. Den egentliga konflikten står snarare mellan statsstödd multikulturalism och assimilering, inte mellan integration och assimilering.

Statsstödd multikulturalism är problematisk då den befäster och uppmuntrar människor att leva åtskilda och inte välja en annan identitet än den ursprungliga. I praktiken underminerar det sammanhållningen i samhället.

I multikulturalismens spår har också identitetspolitiken slagit rot, som reducerar människor till representanter för sina kulturer eller etniciteter. När en sådan minoritetsidentitet blir den primära riskerar det att underminera lojaliteten till det svenska samhället. Det är problematiskt i allmänhet men blir extra problematiskt i en svensk kontext eftersom den svenska välfärdsmodellen förutsätter lojalitet mellan människor.

Påtvingad assimilering kan vara minst lika destruktiv. Det är inte statens uppgift att stöpa alla medborgare i en och samma form. Det saknar betydelse huruvida nya svenskar firar jul eller midsommar, äter surströmming eller lyssnar på Evert Taube så länge de håller sig inom lagens ramar. Kort sagt: vad människor gör i sin privata sfär är och förblir en privat angelägenhet. Idealet bör istället vara en funktionell anpassning. Det vill säga en förväntan från samhället om att individen i sitt beteende lär sig att anpassa sig till, och blir en del av, den svenska majoritetskulturen så att han eller hon kan verka på ett funktionellt vis. Det handlar om att lära sig att förstå majoritetssamhällets seder och bruk och respektera dem. Det handlar inte om att avskaffa den egna kulturen, utan om att hitta nycklar för att kunna verka inom ramen för den nya.

Fördelen med ett ideal om funktionell anpassning är att det vilar på en uppfattning om människor som förmögna att anpassa sig, att ingen är predestinerad till ett visst agerande, eller bundna till en viss uppsättning uppfattningar på grund av sitt ursprung. Det är en integrationspolitik med utgångspunkt i mänsklig utveckling och lärande.

3.6 Funktionell anpassning i praktiken

Etablering

Den process som ska föra den invandrade från utanförskap till innanförskap består i realiteten av två delar. Den första delen syftar till att etablera de nyanlända i mottagarlandets infrastruktur. För den har staten ett relativt stort ansvar. Det är staten som ska skapa förutsättningar för människor att få ett första boende och arbete, kunskaper i svenska språket och kännedom om de svenska lagarna, liksom tillgång till välfärdens mest grundläggande förmåner. För att vara effektiv behöver denna initiala etableringsdel tidsbegränsas. Om man redan vid ankomst till Sverige vet att man kommer att behöva täcka de kostnader som skattebetalarna annars skulle ha haft för ens uppehälle kommer incitamenten att snabbt komma i arbete att öka kraftigt. Följaktligen bör det som huvudregel också åligga den som vill återförenas med sin familj att även sörja för dessa personers uppehälle.

Inkludering

Den andra delen, som sker parallellt, ligger huvudsakligen på den enskildes bord. Denna del handlar om att anpassa sig till samhället och majoritetsbefolkningens kultur och normer, och på så vis uppnå inkludering. Inom ramen för denna del ryms exempelvis kunskap om den svenska kulturen, historien, seder, normer och bruk. Den inbegriper också att man som nyanländ anammar vissa beteenden som uppfattas som självklara i en svensk kontext.

Beviset för att individen har passerat dessa två faser blir att få svenskt medborgarskap och kraven på vistelsetid för att kunna bli medborgare bör också förlängas för att ligga i linje med regelverken i andra jämförbara länder. Först genom medborgarskapet får den enskilde full tillgång till det svenska välfärdssystemet, efter en kvalificering som sker gradvis.

Svenska språket

Ett av de viktigaste verktygen för att kunna tillgodogöra sig etableringen och inkluderingen är det svenska språket. Den mellanmänskliga kontakt som bygger gemenskap och sammanhållning förutsätter att man kan kommunicera på ett gemensamt språk.

I takt med att arbetsmarknaden förändras, inte minst som en följd av digitalisering och automatisering, riskerar utsatta grupper att få det svårare. Parallellt kommer kompetenskraven i arbetslivet att bli mer inriktade på sociala färdigheter. Den svenska som erbjuds nyanlända inom ramen för SFI-undervisningen behöver därför hålla hög kvalitet och studenterna måste lämna den med goda kunskaper. De krav på närvaro som har införts behöver kompletteras med krav på godkända resultat. Kostnaderna för utbildningen ska subventioneras av staten i början av etableringstiden, men den som inte har uppnått godkänt resultat får sedan själv bekosta utbildningen, om nödvändigt med lån.

För att få permanent uppehållstillstånd bör krav på godkända kunskaper i svenska språket ingå. Språket har ett stort värde för deltagande i det demokratiska samhället och för förmågan att interagera med sina medmänniskor. Att det offentliga regelmässigt kommunicerar med invandrade på deras hemspråk riskerar att skicka en falsk signal om att det även långsiktigt går att leva i Sverige utan att lära sig svenska.

Arbetsmarknaden och bidragen

För ett drygt halvsekel sedan var sysselsättningen i gruppen arbetsföra i åldern 20-64 år 20 procent högre bland utrikes födda än bland inrikes födda. Sedan mitten av 1980-talet har utvecklingen svängt. I dag är siffran för utrikes födda den omvända, till de utrikes föddas nackdel.

I takt med att invandringen till Sverige ökat har sysselsättningen i gruppen minskat. En inte oväsentlig förklaring är att den tidigare arbetskraftsinvandringen bytts till mer av asyl- och anhöriginvandring. Under tiden som invandringen skiftat karaktär har Sverige alltmer lämnat industrisamhället till förmån för tjänstesamhället, vilket inneburit högre krav på arbetstagarnas språkkunskaper och förståelse för det svenska samhället.

Svensk arbetsmarknad stod redan innan coronapandemin inför ett svårt dilemma. På många håll råder arbetskraftsbrist, samtidigt som arbetslösheten, inte minst bland utrikes födda, är hög. Den långsiktigt hållbara lösningen på det här dilemmat är insatser för att öka utbildningsnivån, men också att Sverige får en större lönespridning eftersom arbetskraftens produktivitetsnivå skiljer sig markant åt.

Politikens mål bör vara att utrikes födda ska arbeta i lika hög utsträckning som inrikes födda. Men när karaktären på invandringen skiftat har det svenska mottagningssystemet svarat genom att bli alltmer omhändertagande. Det passiviserar människor och kostar skattebetalarna stora summor. Utgångspunkten bör i stället vara att den nyanlände är en kapabel person som kan, vill och ska klara sig på egen hand. Politikens mål måste vara att alla som beviljas tillstånd att leva i Sverige så snabbt som möjligt ska bli självförsörjande och en del av det svenska samhället. Innan dess ska tillgången till det svenska välfärdssystemet vara begränsad.

För att kunna uppnå de här etableringsmålen behöver det bli lättare att bygga ett liv i Sverige, också för den som börjar på ruta ett. Många som har kommit till Sverige de senaste decennierna har saknat gymnasieutbildning och har därför haft svårt att kvalificera sig för de avancerade jobb som präglar svensk arbetsmarknad. Det behöver därför både bli enklare att ta sig in på arbetsmarknaden, särskilt för den som inte kommer utrustad med tillräcklig utbildning eller arbetslivserfarenhet, men också svårare att försörja sig på bidrag.

Stöd som erbjuds den som inte kan försörja sig själv ska vara av tillfällig karaktär och syfta till att återställa individens förmåga till självförsörjning. Hjälp till självhjälp. Bidrag cementerar en människas beroende och är exempel på motsatsen. Det är orimligt att människor i Sverige, år efter år, kan försörja sig på bidrag som är tänkta som övergångslösningar. Också denna aspekt blottläggs av pandemin. När gränserna stängts har inte minst de gröna näringarna påtalat svårigheterna i att få arbetskraft när säsongsarbetarna uteblivit. Men varför har Sverige behövt ta in utländsk arbetskraft samtidigt som så många människor, särskilt utrikes födda, levt i bidragsberoende och arbetslöshet?

Det finns anledning att fundera över varför arbetsföra människor kan erhålla försörjningsstöd samtidigt som det råder arbetskraftsbrist inom den typen av enklare yrken. Rimligare vore att bidragen knöts till ett aktivitetskrav som tydliggör kopplingen mellan prestation och ersättning.

Det skulle innebära ett krav på att bidragstagaren, för att kunna erhålla ersättning, också behöver stå till samhällets tjänst och vara sysselsatt i praktik, utbildning eller beredskapsjobb. Det skulle inte bara skänka en känsla av rättvisa från samhällets sida, utan också en känsla av mening för den arbetslösa. Denna reciprocitetsmodell skulle vara obligatorisk för alla arbetslösa, men skulle kunna kombineras med språkstudier för den som inte har svenska som modersmål. Det skulle öka drivkrafterna till arbete och självförsörjning, själva fundamentet för den svenska välfärdsmodellen.

En viktig pusselbit för sysselsättningen är också utrikes födda kvinnors deltagande på arbetsmarknaden. När möjligheten till jobb och egen försörjning är liten, samtidigt som bidragssystemen är generösa, riskerar jämställdheten att minska och kvinnors självständighet att hållas tillbaka. Också i denna del får staten vara beredd att tillgripa ekonomiska styrmedel. Den ekonomiska vinsten av att gå från bidrag till arbete eller att gå upp i arbetstid måste öka. En positiv bieffekt av att bägge föräldrar är självförsörjande är att barnen kommer in i barnomsorg, med bättre möjlighet att lära sig språket och etablera sociala kontakter.

Foto: Julia Wallin, Unsplash

3.7 Ett uppvärderat medborgarskap

Att vara svensk

Sverige är ett land som historiskt sett har präglats av en etnisk svenskhet. Det är också ett land vars befolkning kunnat ta sin nationella identitet för given, inte minst tack vare en lång fredsperiod. Sverige behöver nu en ny berättelse för en ny tid. En berättelse om vilka vi är och vad som förenar oss, bortom etnicitet och grupptillhörighet.

Ordet ”svensk” kan betyda olika saker som ständigt förväxlas då det saknas särskiljande begrepp för de olika formerna av svenskhet. Ordet kan exempelvis syfta på svensk som etnicitet (majoriteten av befolkningen), svensk som nationell identitet (bland dessa finns också personer som inte är svenska medborgare eller som har svensk etnicitet) och svensk som medborgarskap (bland dessa finns också de som inte är etniska svenskar). Historiskt har uttrycken för svenskhet överlappat i stor utsträckning. Efter de senaste decenniernas stora invandring till Sverige har frågan om vad det innebär att vara svensk ställts på sin spets.

En nationell identitet är en förutsättning för inkludering eftersom människor inte kan bli en del av något som inte existerar. Och varför skulle någon alls vilja ge upp något som existerat – den egna nationella identiteten som man kanske flytt för att man inte fått identifiera sig med – för att uppgå i något som majoritetsbefolkningen inte vill kännas vid? Svenskhet bidrar till gemenskap och kan användas som ett inkluderande kitt gentemot nyanlända.

Medborgarskapet

Medborgarskapet är en väg till svenskheten och samhällsgemenskapen. Genom att höja kraven – och därigenom förväntningarna – på dem som vill bli svenska medborgare kan medborgarskapets betydelse uppvärderas.

Till sådana krav, som dessutom skulle leda till att den svenska lagstiftningen harmoniserade bättre med andra jämförbara länder, hör ett förlängt vistelsekrav, uppvisande av språkkunskaper liksom grundläggande kunskaper om Sverige, krav på självförsörjning och ett hederligt leverne. Reglerna bör utformas så att de främjar och underlättar integration. Medborgarskapet ska vara inkluderande och svenskheten inte enbart förunnad den somt levt i landet sedan generationer.

Sverige ska vara ett öppet och välkomnande land. Ett land som alla, oavsett bakgrund eller härkomst, ska kunna bli del av. Att få leva i Sverige, att få bli och vara svensk, är ett privilegium. Men det här förhållandet behöver ritualiseras mer. Styrkan i invandringsländer som USA, Kanada och Israel är att de människor som vill bo där också anstränger sig för att bli amerikaner, kanadensare eller israeler.

Tillfälliga uppehållstillstånd behöver vara huvudregeln. För att ytterligare uppvärdera medborgarskapet bör det också gå att återkalla, i enlighet med folkrätten, vid terrorism eller andra allvarliga brott eller när medborgarskapet beviljats genom mutor eller på grund av oriktiga uppgifter.

Om Sverige inte ska bli ett land där man gör skillnad på människor baserat på blodsband och inte heller ett samhälle som delas utifrån etniska skiljelinjer krävs en inkluderande gemenskap där medborgarskapet utgör symbolen för svenskheten. Ju mer heterogent ett samhälle blir desto större är behovet av något som enar människor. När medborgarskapet blir ett mål för den som invandrat blir det också ett medel för att uppnå den funktionella anpassningen.

Välfärden

Tillgången till de skattefinansierade välfärdssystemen behöver ses över. Systemen behöver bygga mer på kvalificering, som ger den nyanlände successiv tillgång till det gemensamma, via det permanenta uppehållstillståndet till det svenska medborgarskapet, och inte som i dag utgå från bosättning. Det är egentligen inte konstigare än att alla som betalar in en premie till ett försäkringsbolag utgår ifrån att alla som får pengar från bolaget också har skött sin individuella inbetalning. Välfärdsekvationen vilar på premissen att man först gör sin plikt – innan man kräver sin rätt.

I linje med detta bör den som har ett tillfälligt uppehållstillstånd, och den som inte arbetar trots förmåga, bara får tillgång till vård som inte kan anstå, samt skola för barnen. Övriga kostnader får bekostas privat. Andra ersättningar inom ramen för transfereringssystemen, som bostadsbidrag, föräldrapenning och barnbidrag, ska enbart tillfalla den som arbetar och betalar skatt under tiden med tillfälligt uppehållstillstånd. Om man knyter den kompletta tillgången till den svenska välfärden till arbete, skatteinbetalningar och medborgarskap, kommer drivkrafterna för människor att etablera sig att öka och medborgarskapet uppvärderas. På det viset återskapas fundamentet för samhällskontraktet vilket i längden gynnar alla: de som har bott i Sverige i generationer, de som av nöd tvingas hit i dag och de som kommer att behöva en fristad i morgon.

3.8 Framtiden

Ett gott samhälle är ett öppet samhälle. Invandring är en del av öppenheten och kan, med rätt förutsättningar, vilket historien vittnar om, vara en enorm tillgång för både individen och samhället. Det förutsätter dock att invandringen är ordnad och att integrationen fungerar.

Sverige har en lång resa kvar för att nå dit. Men en välfungerande invandringspolitik och effektiv integration, där den som kommer till Sverige ges förutsättningar att bli en del av samhället, är ingen utopi. Det är Moderaternas uppgift att förverkliga möjligheten.

K A P I T E L F Y R A

VÄLFÄRD FÖR FRAMTIDEN

4

Välfärd för framtiden

Den svenska välfärden har stora utmaningar. Kraven på välfärden ökar men medborgarna får ändå inte den välfärd de förväntar sig. Problemen är inte nya men blir allt allvarligare. Ska vi vända utvecklingen behöver vi inse att mer resurser inte kommer lösa problemen. Framtidens välfärd kommer aldrig att kunna byggas med dåtidens välfärdsstat som modell. Moderaterna kan därför inte fastna i välfärdsnostalgi utan behöver förbli ett parti med en hög reformambition på välfärdsområdet. Reformerna måste ta tillvara skaparkraften i hela det svenska samhället: i entreprenörskap, forskning och teknologi. Men framför allt behöver medborgarens möjligheter att ta ansvar för sin egen trygghet öka. Välfärd är inget staten ensidigt förser oss med.

4.1 Vår mänskliga natur

Att vara medmänniska innebär att vi har ett ansvar för varandra. Tydligast är det i den lilla världen och inom familjen. Men denna omsorg tar sig även kollektiva uttryck. Som antropologen Margaret Mead konstaterat är det kanske bästa beviset på mänsklig civilisation det arkeologiska fyndet av ett brutet lårben som läkt. Benet vittnar om hur en individ vårdat en annan som hade dött om hjälp uteblivit.

Politiken försöker leverera på vår önskan om kollektiv medmänsklighet genom de generella välfärdssystemen. Det är nog därför den offentliga välfärden har en särställning i den politiska debatten. Men lika lite som omsorgen om våra medmänniskor kan vara kravlös, kan den offentliga välfärden fungera utan ömsesidighet. Den förutsätter att vi också tar ett eget ansvar för vårt välbefinnande. För välfärd skapas både av gemensamma och individuella insatser – varje medborgare är medskapare. En stor offentlig sektor kan exempelvis aldrig ersätta människors engagemang för sin egen hälsa. En politik som bortser från det är ekonomiskt ohållbar och kommer förlora sin legitimitet.

4.2 Svensk välfärd

De som bor i Sverige förväntar sig en betydande social trygghet. Robusta trygghetssystem för sjukdom, ålderdom och arbetslöshet, som fångar upp när vi inte klarar oss på egen hand. Men tvivlen på att systemen kan leverera den tryggheten har de senaste åren tilltagit, inte minst gäller det sjukvården och äldreomsorgen. Vårdens kvalitet håller visserligen ofta hög nivå – men kan man räkna med att få tillgång till den i tid?

Den här oron kommer ur statens oförmåga att möta medborgarnas förväntningar och krav. Skyddsnätet har kommit att täcka mer och mer, men samtidigt har den mest grundläggande tryggheten urholkats. Fler människor erbjuds till exempel gratis tandvård parallellt med att köerna i cancervården växer. Välfärdsstaten har blivit större, men samtidigt mindre pålitlig.

Svensk välfärd behöver utvecklas för att möta medborgarnas behov. Staten måste kunna garantera den grundläggande tryggheten. Samtidigt kan vi inte begränsa välfärden till enbart vad det offentliga har förmåga att erbjuda.

4.3 Inte så generell som vi tror

Inom politiken finns en romantisk inställning till välfärdsstaten där den svenska välfärdsmodellen beskrivs som unik. Att vi har en universell skattefinansierad välfärdsmodell med ett samlat offentligt ansvar. Att systemen är lika för alla, baserat på bosättning och inkomstbortfallsprincipen. Att den är av en helt annan art än exempelvis de brittiska, tyska eller amerikanska välfärdssystemen. Sanningen är att den svenska välfärdsmodellen inte är specifikt svensk och att den är allt annat än enhetlig. I själva verket har Sverige en utpräglad blandmodell. Och den levererar inte i alla delar mer trygghet än andra välfärdssystem.

I Sverige är sjukvården en offentlig verksamhet på regional nivå. Heltäckande, lika för alla och helt skattefinansierad, om man bortser från de kompletterande sjukvårdsförsäkringar som fack och arbetsgivare erbjuder. Även om vården styrs politiskt så utförs den i betydande grad av privata vårdgivare.

Sjukförsäkringen är däremot statlig och i huvudsak organiserad efter försäkringsmässiga principer, men kompletteras även den ofta av privata grupplivförsäkringar. Ansvaret för äldreomsorgen ligger på kommunerna, även om det ibland är privata huvudmän som står för utförandet.

Den allmänna pensionen har blivit ett statligt system för grundtrygghet med tillägg som är kopplade till livsinkomsten. Denna kompletteras med avtals- och tjänstepensioner som är knutna till anställning och som idag är avgörande för att pensionärer ska få en rimlig levnadsstandard. Vissa sparar även privat till sin pension. Den pensionär som inte når upp till en rimlig levnadsstandard får bidrag i form av äldreförsörjningsstöd och bostadstillägg. Arbetslöshetsförsäkringen är i princip en rent korporativ socialförsäkring men som trots det nästan helt finansieras av statliga medel.

Den svenska välfärdsmodellen beskrivs ofta som generell, och som att den inte bygger på behovsprövning. I själva verket är inslagen av behovsprövning mycket stort. Det gäller till exempel sjukförsäkringen och tillämpningen av lagen om särskilt stöd (LSS).

Att ett system karaktäriseras av en blandning av olika modeller behöver inte vara dåligt. Stora enhetliga system rimmar dåligt med det moderna samhällets krav på flexibilitet. Dessutom ger blandningen av modeller goda förutsättningar för nödvändiga reformer. Istället för att bygga nya stora välfärdssystem kan vi utveckla och bygga vidare på de inslag som redan finns – inte minst på de privata och kompletterande inslag som redan ger trygghet för många medborgare.

4.4 En alltmer ohållbar välfärdsstat

Att den offentliga välfärden får allt svårare att leva upp till sina åtaganden har flera förklaringar. Demografiska förändringar ökar efterfrågan på sjukvård och omsorg utan att finansieringsmöjligheterna ökar. Tvärtom bidrar en allt sämre försörjningskvot, på grund av en åldrande befolkning och misslyckanden i invandrings- och integrationspolitiken, till minskade resurser till välfärden. En bestående och sannolikt strukturellt betingad knapphet på utbildad arbetskraft leder till köer i sjukvården, personalbrist i skolan, och en överbelastad socialtjänst. Den omfattande invandringen kan förbättra personaltillgången, men innebär framförallt en tydligt ökad belastning på välfärdssystemen. Även om mycket kan göras för att förbättra produktiviteten i offentlig sektor är förutsättningarna för produktivitetsutveckling i välfärden sämre än i det omgivande samhället, vilket leder till allt svårare prioriteringar.

Men den återkommande kritik som riktas mot välfärden beror inte bara på tillkortakommanden utan också på ständigt ökade förväntningar. Delar av dessa förväntningar kan inte heller infrias inom ramen för de offentliga systemen. Den relativa efterfrågan på välfärdstjänster, i synnerhet vård, ökar i takt med högre inkomster, samtidigt som skatteuttaget inte kan öka i samma takt. Av flera skäl differentieras även efterfrågan på välfärd. Individualiseringen och mångfalden i samhället i stort kräver en uppsjö av lösningar också i välfärden. Det är omöjligt för stora offentliga system att möta denna efterfrågan.

Även om det offentliga har svårt att möta våra förväntningar är det inte våra förväntningar som det är fel på. För varför ska vi som medborgare tvingas acceptera att samhällets utveckling inte återspeglas i välfärden? Varför ska vi tolerera ransonering och sämre tillgänglighet, service och individanpassning bara för att det är välfärdstjänster vi behöver? Försöker politiken blunda för den här utvecklingen och begränsa tillgången till välfärd och möjligheterna till mer flexibilitet är risken uppenbar för att offentlig sektor går in i en spiral av missnöje.

4.5 Växande ansvar bäddar för större missnöje

Ska den offentliga välfärden behålla medborgarnas förtroende behöver inställningen till välfärd och välfärdssystemen förändras. Det är särskilt viktigt att göra upp med idén om att vi fortfarande befinner oss i ett skede där den offentliga välfärden behöver byggas ut, att skyddsnätet ska täcka mer än idag och bli mer finmaskigt. När det kommer till välfärd i offentlig regi är tilltron till socialismens välsignelser fortfarande stor.

Men föreställningen att statens ansvar hela tiden borde öka är ett av skälen till de problem välfärden har idag. I takt med att systemen byggts ut har tryggheten i många fall i praktiken blivit mindre. Det offentliga åtagandet borde istället fokuseras för att kunna garantera ett riktigt tillförlitligt grundläggande skyddsnät. Vi behöver även göra upp med idén om att välfärd är något som bara stat, region och kommun förser oss med. De offentliga systemen fungerar bara när människor frivilligt också stöttar upp.

4.6 Med medborgarna som medskapare

Alla är medskapare i välfärdssamhället. Skolan åstadkommer inte goda resultat utan elevernas engagemang och föräldrarnas medverkan. Inget sjukhus i världen kan ge någon som inte lever hälsosamt bestående hälsa. Ansvaret för äldreomsorgen är kommunens men hälften av all äldreomsorg sker ändå i regi av familj, övriga anhöriga och vänner. Till det kommer att stora delar av den kommunala äldreomsorgen bedrivs av privata företag och att uppemot 20 procent av kostnaden betalas privat. Små barn tillbringar mycket tid i förskolan men den största delen av tiden är de hemma. Och när de är krassliga är insatser av föräldrar, far- och morföräldrar och andra människor i barnens närhet oersättliga.

Ska vi förstå välfärden behöver vi inse att den skapas i samverkan mellan välfärdsstatens större system och människor i den lilla världen. Vi måste acceptera att stat och kommun aldrig kan axla det fulla ansvaret för välfärden. Det är givetvis en fråga om ekonomiska begränsningar, men framförallt handlar det om de stora systemens oförmåga att möta varje människas behov utifrån hennes förutsättningar.

Genuint god välfärd tarvar samverkan mellan offentligt och privat, mellan det gemensamma och det enskilda. Byråkrati och enhetliga normer riskerar på det sättet att ge mindre välfärd. Omvänt kan mer välfärd uppnås om välfärdssystemen är öppna för privata initiativ och präglas av valfrihet och mångfald.

Om enskildas insatser istället trängs undan riskerar den offentliga välfärden både att bli ekonomiskt ohållbar och förlora sin legitimitet. Det offentliga ska hjälpa medborgarna att känna trygghet, men aldrig beröva människor egenansvar. I samma stund som det offentliga försöker utsträcka sitt ansvar till det kapabla medborgare kan hantera på egen hand minskar det ekonomiska och administrativa utrymmet för att hjälpa individer som verkligen behöver det offentligas stöd.

I alla delar av samhället blir vi mer av medskapare till det vi konsumerar. Vi skapar innehållet i våra sociala medier och skräddarsyr våra resor. Det finns ingen anledning till att vi passivt ska slussas runt i olika välfärdssystem när vi själva har mer kunskap och fler verktyg än någonsin tidigare att ta ansvar för vårt välmående. Den tekniska utvecklingen öppnar nu för alltmer av medskapande vilket kommer förändra bland annat sjukvården i grunden. Redan idag kan vi beställa och göra olika medicinska tester som vi själva skickar in för analys. Framöver kommer vi kanske även kunna ställa precisa och korrekta diagnoser och på det sättet ta ytterligare ansvar för vår egen eller våra närståendes hälsa.

Insikten om att alla är medskapare av välfärd är särskilt viktig i ett utvecklingsperspektiv. Först när man förstår att välfärden sköts i ett samspel kan man göra förbättringar av de offentliga systemen och av statlig, regional och kommunal verksamhet.

4.7 Verktyg för förnyelse

Som en konsekvens av 1990-talets valfrihetsreformer och de allt fler privata alternativen kan välfärden idag uppfattas som komplicerad, rent av stökig. Vissa politiker vill därför backa bandet: centralisera, likrikta och öka den statliga styrningen. Men 1980-talets offentliga välfärd hade inte haft en chans att svara mot de krav som medborgarna har idag. De privata inslagen i välfärden har trots allt vuxit fram för att de har täckt upp för den offentliga sektorns tillkortakommanden. Det gäller oavsett om vi talar om friskolor, privat barnomsorg eller kompletterande sjukvårdsförsäkringar. Idag skulle den offentliga sektorn inte klara sig utan alla dessa privata investeringar.

Ska vi skapa en hållbar välfärd behöver vi självklart vårda de valfrihetsreformer som genomförts och prestigelöst ompröva sådant som blivit fel. Incitament och hur man organiserar offentliga marknader spelar roll och ingen ska otillbörligt kunna sko sig på välfärdens bekostnad. Ansvaret för att missbruk inte ska ske är politikens, som utformar systemen, följer upp och kontrollerar.

Men framför allt behöver vi göra upp med tanken om stora enhetssystem. Ur det följer att vi behöver öppna för nya huvudmannaskap och andra finansieringsformer. Inte minst är det viktigt på sjukvårdens område. Där bör ett obligatoriskt och heltäckande försäkringsalternativ till regionernas huvudmannaskap övervägas.

Formellt sett är stora delar av välfärden i Sverige redan organiserad i form av socialförsäkringar. Men det handlar bara om försäkringar till namnet, eftersom finansieringen fortfarande främst är statlig och de inte fungerar enligt försäkringsmässiga principer. I ett system med genuina och obligatoriska sjukvårdsförsäkringar skulle en hållbar finansiering av sjukvården garanteras, samtidigt som medborgarna själva i viss mån skulle kunna påverka försäkringsskyddet (och avgiftsnivån) genom val av försäkring.

Det finns goda erfarenheter av försäkringsbaserade sjukvårdssystem i länder som i viktiga avseenden liknar Sverige, till exempel Nederländerna och Schweiz. Vårdkvaliteten där är likvärdig med den svenska, men köerna är kortare och medborgarna mer nöjda. I sådana system skapas förutsättningar för mångfald och utvecklingsmöjligheter.

Äldreomsorgen är ett annat område där fler försäkringsinslag skulle kunna medföra stora välfärdsvinster. På samma sätt som vi sparar till pensionen skulle vi kunna spara till boende på äldre dagar med omsorg kopplad till boendet. Politikens roll blir då att på olika sätt uppmuntra och underlätta ett sådant sparande.

En övergång till ett försäkringsbaserat välfärdsystem vore en stor förändring. Nyckelfrågan på kort sikt är hur vi utvecklar de försäkringsmässiga delar som redan idag finns i våra välfärdssystem samt hur vi utformar en reformstrategi som tar tillvara andra länders erfarenheter. Huvuduppgiften bör vara att hitta lösningar där välfärden blir mindre beroende av den årliga striden om hur statsbudgeten ska fördelas.

4.8 Välfärd och invandring

En övergång till ett mer försäkringsmässigt välfärdssystem sätter frågan om invandrade svenskars rättigheter på sin spets. Det sociala kontrakt som den gamla välfärdsstaten byggde på behöver skrivas om eftersom demografin har förändrats. Utgångspunkten för välfärdsstaten var att nästan alla hade förmåga att bidra till finansieringen av den. Omfattande invandring, i kombination med en misslyckad integration, har ställt detta på ända. Givet hur lång tid det tar för dem som kommit till Sverige att bli självförsörjande har vi nu stora grupper som knappt har möjlighet att bidra alls. Det är ett av flera skäl som talar för att välfärdssystemets förmåner behöver knytas till medborgarskap och bygga på principen att man kvalificerar sig in i välfärden.

4.9 Utveckling kräver en acceptans för olikhet

Den offentliga välfärden kommer även i framtiden vara viktig för medborgarnas trygghet. Moderata reformer bör därför prioritera en förnyelse av av offentlig sektor. Ska den offentliga välfärden utvecklas i takt med samhället i övrigt och kunna möta medborgarnas förväntningar måste den präglas av lärande. Det förutsätter mer av frihet, mångfald och öppenhet.

För att uppnå det är få saker lika viktiga som att medarbetarna får större möjligheter att utveckla sina verksamheter. För det är aldrig strukturer eller system som bryter ny mark, det gör individer. Framför allt de människor som befinner sig närmast patienten, den äldre eller eleven.

En förutsättning för utveckling är att många olika lösningar får konkurrera med varandra. Entreprenad, försäkringslösningar och försöksverksamhet inom en mer decentraliserad offentlig sektor är alla sätt att åstadkomma denna pluralism. Den olikhet som uppstår vid en mångfald av nya sätt att göra något på behöver sedan mötas av tolerans från politikens sida, istället för att direkt begränsas av regler som syftar till att likrikta utfallet.

För att på allvar släppa loss utvecklingskraften behöver inte bara privata aktörer konkurrera med offentliga. Lika viktigt är det att institutionell konkurrens uppstår mellan olika offentliga huvudmän. Till exempel kan man tänka sig att olika regioner erbjuder egna sjukvårdsförsäkringar, fria för vem som helst att teckna. Inte minst i kombination med en radikal minskning av statlig styrning skulle kommunerna och regionerna kunna åstadkomma mer utveckling av välfärdssystemet. Även mindre försöksprojekt kan vara värdefulla för att uppnå förbättringar i större skala.

Organiseringen av offentlig sektor motiveras i dag av jämlikhetsskäl – allas lika rätt och möjligheter att leva ett gott liv. För att uppnå det intresserar sig politiken för likvärdighet, till exempel mellan olika geografiska områden. Problemet är att begreppet likvärdighet har kommit att bli synonymt med lika utfall. På många områden har likvärdighet därför blivit en besvärjelse som motiverar att samma lösningar appliceras på vitt skilda verksamheter oavsett hur väl de passar.

Strävan efter likvärdighet har blivit ett trumfkort för centraliseringsivrare. Men en välfärdssektor som ska kunna utvecklas behöver också ha plats för olikheter. Likriktning till följd av en feltänkt politisk ambition om likvärdighet är idag ett av de största hindren mot en lärande välfärdssektor.

4.10 Det brutna löftet

Politiken i Sverige har lovat världens bästa välfärd utan egenfinansiering. Men allt fler upplever ett vidgande glapp mellan detta löfte och verkligheten. Om ingenting görs riskerar politiken att i framtiden snarare få administrera avveckling än utveckling. Det är ett svek mot hårt arbetande skattebetalare som trott på politikens löften.

Vill man vända utvecklingen kan man dra lärdom från reformeringen av pensionssystemet. Den Allmänna Tjänstepensionen (ATP) utlovade länge en rejäl statlig pension, möjlig att leva på för alla som arbetade och betalade skatt. Principen bekräftades till och med i en folkomröstning. Men verkligheten kom ikapp och de som trodde på löftet blev istället dagens fattigpensionärer.

Det visade sig dock möjligt att bygga ett hållbart pensionssystem, vid sidan av ATP, som medborgarna hade mer makt över och därför kunde lita på. Det gjordes genom att man kopplade pensionen till livsinkomst och tog fasta på den enskildes eget ansvar för sin pension. Enskilt sparande uppmuntrades samtidigt som valfriheten och flexibiliteten blev större.

Även om det har tummats på grundprinciperna, framhålls det svenska pensionssystemet fortfarande som ett internationellt föredöme för att det är relativt robust och skyddat från dagspolitiska överväganden. På samma sätt som vi gjorde med pensionerna kan vi skapa en välfärd att lita på även i framtiden. Politikens uppgift är att bana väg för det nya samtidigt som man säkerställer att de som verkligen har behov av särskilt stöd inte faller mellan stolarna i processen.

Fastnar vi istället i föreställningen om att den offentliga välfärden ska bli mer omfattande och att det offentliga skyddsnätet borde bli mer finmaskigt så kommer det att snabba på underfinansieringen och glappet mellan systemens leverans och medborgarnas krav. Det vore ett svek mot alla, men framför allt mot dem som verkligen har behov av fungerande offentliga välfärdssystem.

4.11 Ett hållbart löfte

Sverige behöver förnya sitt löfte gentemot medborgarna om en välfärd att lita på. En förutsättning för det är att vi moderniserar välfärdssystemen, öppnar för fler finansieringsformer och drar lärdom både av egen historisk reformpolitik och andra länders erfarenheter. Precis som gjordes inom ramen för pensionsreformen behöver politiken vara ärlig med vad det offentliga välfärdsåtagandet inbegriper, och vad som förväntas av medborgaren själv.

Målet för politiken bör vara ett välfärdssamhälle som ger en större trygghet än vad välfärdsstaten i dag förmår. I ett sådant samhälle är ansvarsfördelningen mellan individen och staten tydligt. Där finns det utrymme för såväl offentliga som privata utförare, och egenfinansiering uppmuntras istället för att motverkas. Där vi ser till att varje svensk medborgare fångas upp men där fler tar ett större ansvar för sin egen välfärd. Politikens uppgift blir att säkerställa att alla medborgare har en grundtrygghet från det offentliga, och upplyser om vilka konsekvenser ett uteblivet egenansvar har. I ett sådant välfärdssamhälle, där olikhet tillåts och lärande uppmuntras, kommer välfärden ha utrymme att växa.

5

K A P I T E L F E M

EN HOPPFULL MILJÖ- OCH KLIMATPOLITIK

En hoppfull miljö- och klimatpolitik

5.1 Utgångspunkten är människan

Utgångspunkten för en god miljöpolitik är människan. Det kan verka självklart men vi lever i en tid då inte bara mänsklig verksamhet utan ibland mänskligt liv ifrågasätts av miljöhänsyn. Men människovärdet är unikt och okränkbart, och får aldrig ställas i motsats till naturen. Då förtrampas människovärdet, och gör miljöpolitiken undermålig.

Människan har en särställning bland arterna på jorden. Att konstatera det är inte artegoism, utan ett uttryck för en grundläggande humanistisk värdering. Det är vi människor som med våra känslor, värderingar och vår kunskap tillmäter naturen och allt annat levande ett värde. Den goda miljöpolitiken byggs utifrån insikten om att naturen inte har någon egen dagordning. Det är vi som måste formulera den.

Med människan som utgångspunkt för miljöpolitiken blir perspektivet på miljöproblem och de politiska lösningarna delvis annorlunda än de som idag dominerar debatten. Ur människans perspektiv är miljön på många sätt bättre än någonsin. Den fantastiska ökningen av medellivslängden är bara ett exempel. Människor lever idag i genomsnitt dubbelt så länge som de gjorde på 1700-talet. Men det tar sig också uttryck i allt från minskad fattigdom till att allt fler får möjlighet att gå i skola. Få skulle frivilligt välja att leva sina liv under någon annan tid än vår.

Den här resan har inte varit självklar, utan tvärtom kantats av problem. Listan över miljöproblem som hotat människan genom historien kan göras lång. Förorenat vatten och sjukdomar som en konsekvens av bristande sanitet plågade länge mänskligheten. Usel luftkvalitet på grund av koleldning och förorenade vattendrag följde i industrialiseringens spår och smutsade ner våra städer. Under 1800-talet avskogades stora delar av Sverige och större vilda däggdjur var nära att utrotas.

I modern tid är vi nog många som minns oron över försurade skogar och sjöar på 1980-talet och rädslan för ozonhålet på 1990-talet. Gemensamt för dessa och nästan alla miljöproblem som människan har ställts inför är att hon också har visat sig förmögen att lösa dem, om inte i hela världen så åtminstone i de mer utvecklade delarna. Lösningen har aldrig varit att vrida tillbaka klockan till tiden innan problemen uppstod eller att minska den mänskliga verksamheten. Istället har det varit en kombination av tekniska innovationer, ekonomisk tillväxt samt allmänhetens krav och politiskt ansvarstagande som gjort det. Det ger hopp och tillförsikt om att vi även kan klara dagens och morgondagens stora miljöproblem.

Men trots att det finns skäl till optimism har domedagsprofeter stundtals kommit att dominera miljödebatten. Deras universallösning har varit att bromsa utvecklingen och istället återgå till något tänkt naturligt historiskt tillstånd. Domedagsprofeterna, från Malthus på 1800-talet till Romklubben på 1900-talet och Extinction Rebellion på 2000-talet, har dock ständigt fått se sig motbevisade av människans uppfinningsrikedom.

Domedagsprofeternas klagosång bygger på föreställningen att ekonomisk tillväxt alltid innebär ökad resursanvändning. Det är fel. Ekonomisk tillväxt är också en effekt av en mer effektiv användning av råvaror, kapital och arbetskraft, vilket tjänar miljöintresset. Numera åstadkoms större välstånd till och med med mindre råvaror på vissa håll i världen, vilket betyder att frikopplingen mellan ekonomisk tillväxt och resursförbrukning går från att vara relativ till att bli absolut. Det är ett genombrott för vår miljö och uppnås bland annat genom den digitalisering som sker. Relationen mellan ekonomi och miljö är därför inget nollsummespel där jordens resurser en dag tar slut. Långsiktigt hållbar tillväxt, där vi blir rikare utan att miljön sätts under ett högre tryck, är möjlig.

Men även om den här konflikten inte ser ut som domedagsprofeterna tror, behöver en hållbar miljöpolitik på kort sikt ändå ta ekonomiska hänsyn och vice versa. Ett ensidigt fokus på en av delarna riskerar att skapa allvarliga problem inom den andra. Därför är det centralt att kombinera miljöhänsyn med åtgärder som säkerställer svensk konkurrenskraft och folklig acceptans.

Miljöproblem är komplexa och kräver därför ständigt ökade kunskaper. Det handlar ofta om krävande kunskaper som tar hänsyn till en frågas alla dimensioner. På samma sätt som klimatförnekelse gör det bekvämt för sig genom att bortse från de komplexa skeenden som ligger bakom den globala uppvärmningen är symbolpolitik ett sätt att bortse från de komplexa strategier som krävs för att förverkliga en verksam klimatpolitik. På det sättet är klimatförnekelsen och den gröna fundamentalismen lika illa. Extremerna möts i sin flykt bort från kvalificerad analys. Vi kan varken tillåta oss att fly insikten om problemens magnitud eller fly till symbolhandlingar.

Gemensamt för de historiska miljöproblemen är att de hotat och skadat människans välfärd och ibland orsakat hennes död. Det har varit miljöproblem som människan skapat och tvingats ta ansvar för. Allt som oftast har lösningen handlat om kunskapskrävande teknikutveckling i kombination med politiskt ansvarstagande. Samma sak krävs för att lösa vår tids stora miljöproblem.

5.2 Ödesfråga för mänskligheten

Den miljöfråga som överskuggar alla andra i vår tid är klimatfrågan. Med människan som utgångspunkt är det ett akut problem både på kort och lång sikt. Att nonchalera klimatfrågan är inte att ta ansvar för vår miljö och ett uttryck för förakt för forskning och kunskap. Frågan är så akut att vi varken har tid eller råd med symbolpolitik. Precis som alla andra problem behöver vi närma oss klimatfrågan med utgångspunkt i vetenskap och rationalitet. Varje insats för att rädda klimatet ska vara effektiv och ändamålsenlig.

Olika modeller ger olika svar på hur mycket temperaturen kommer att stiga till följd av ökade utsläpp. FN:s klimatpanel använder modeller med ett stort intervall. Men att utifrån detta påstå att det inte finns någon anledning till oro är lika falskt som att påstå att vi bara har något år på oss att rädda planeten. Sammantaget finns det ett starkt vetenskapligt stöd för att vi snabbt bör minska utsläppen för att undvika de värsta konsekvenserna av uppvärmningen och hålla den under två grader, i linje med Parisavtalet. Om vi misslyckas att nå målet bäddar det inte för en god miljö för oss människor.

Få andra politikområden präglas av ett sådant genuint engagemang som klimatfrågan. Det finns en bred samsyn bland riksdagens partier om att lyssna på de vetenskapliga experter som betonar vikten av att minska utsläppen. Samsynen manifesteras inte minst genom det långsiktiga målet om att Sverige inte ska ha några nettoutsläpp av växthusgaser senast år 2045.

Klimatproblemen, tillsammans med ett antal andra allvarliga miljöproblem, utgör så allvarliga hot mot människans livsbetingelser att de legitimerar även stora ingrepp i människors liv och vardag. Det kan vara genom skatter, regleringar eller förbud. Men de ingrepp som görs kan bara motiveras om de krävs för att garantera liv och välmående för mänskligheten i stort och för kommande generationer.

Varje enskild skatt, reglering och förbud behöver även vara ändamålsenlig och effektiv för att vara motiverad. Så är det knappast idag. Inom få andra politikområden lyser krav på effektivitet och utvärdering så tydligt med sin frånvaro. Det undergräver förtroendet för klimatpolitiken och stjäl resurser från viktiga åtgärder som faktiskt fungerar.

Arbetet för en god miljö bör präglas av samma grundläggande värden som allt annat politiskt arbete: respekt för medborgarnas frihet, rättsstatens principer, marknadsekonomin och äganderätten. Det kräver att politiken är trovärdig, konsekvent och uthållig. Klimatfrågan är på många sätt politiskt utmanande. Den är global till sin natur, utsläppskällorna är oräkneliga och för att minska utsläppen krävs ofta åtgärder som påverkar medborgarnas ekonomi och vardag på ett ingripande sätt. Dessutom påverkar den länders konkurrenskraft och därigenom välståndsutveckling.

5.3 Sveriges ansvar

Sverige har det fulla ansvaret att minska sina egna utsläpp av växthusgaser tillräckligt mycket för att nå målet om nettonollutsläpp senast år 2045 och leva upp till åtagandet i Parisavtalet. Det kommer att kräva ytterligare politiska reformer, miljöskatter och regleringar. Men det förändrar inte det faktum att utsläppen av växthusgaser inte känner några landsgränser och att klimatfrågan är global. Ett framgångsrikt klimatarbete måste bygga på att vi förmår fler länder än Sverige att ta ansvar. Sveriges klimatpolitik behöver ha en tydlig koppling till de globala utsläppen. När det uppstår en konflikt mellan att minska utsläppen i Sverige och att uppnå maximal klimatnytta på global nivå bör den senare ges företräde.

I Sverige har vi minskat våra utsläpp med nästan 30 procent sedan år 1990. De svenska utsläppen är i dag mycket små ur ett globalt perspektiv och motsvarar drygt 1 promille av världens totala utsläpp. Men vår möjlighet att påverka utanför våra gränser är ändå stor. Ny teknik, framstående forskning och ett effektivt sätt att hantera miljöfrågor på som kan inspirera andra länder att följa i vårt spår är sätt att bidra till globala klimatarbetet, för att inte tala om Sveriges roll inom de internationella organisationerna.

Foto: Christopher Rusev, Unsplash

Men inte ens EU, som är vår viktigaste arena för internationellt klimatarbete, är tillräckligt stort för att lösa klimatfrågan på egen hand. EU står idag för mindre än en tiondel av världens koldioxidutsläpp, och den andelen minskar hela tiden. Precis som i Sverige har EU:s totala utsläpp minskat sedan 1990. Även om all mänsklig verksamhet i hela EU skulle upphöra imorgon så skulle 91 procent av världens utsläpp ändå finnas kvar. Ska vi rädda klimatet måste vi med andra ord påverka fler än våra europeiska vänner.

Världens två största utsläppare Kina och USA tar inte tillräckligt stort ansvar i klimatarbetet. Kina står för cirka 30 procent av världens koldioxidutsläpp och tillåts enligt Parisavtalet att fortsätta öka sina utsläpp fram till år 2030. USA som står för 15 procent av världens utsläpp har valt att lämna Parisavtalet. Sedan har vi alla de snabbt växande ekonomier där människorna gör fullt berättigade anspråk på en högre levnadsstandard. Flera av dem, till exempel Indien, har i Parisavtalet fått ett frikort och behöver inte ens sätta ett årtal för när deras utsläpp ska sluta öka. Redan idag har vi kommit till en punkt där dessa länders agerande kommer ha en mycket stor påverkan på utgången i klimatfrågan.

Att utsläppen minskar även i dessa länder är en förutsättning för att det globala klimatarbetet ska bli framgångsrikt. Därför ligger det i Sveriges intresse att hjälpa andra, framför allt länder som är mindre resursrika, att ställa om. Eftersom klimatpolitiken i de flesta andra länder är betydligt mindre ambitiös än i Sverige är det också ofta mer kostnadseffektivt än att åstadkomma stora utsläppsminskningar på egen hand. Minskade utsläpp gynnar såklart mottagarlandet, men nyttan är gemensam.

5.4 Kamp mot klockan

Ska Sverige bidra till att lösa klimatfrågan förutsätter det inte bara att vår egen politik har ett globalt perspektiv. Det bygger även på att vi värnar och slår vakt om ett effektivt internationellt samarbete. EU är Sveriges viktigaste arena för alla former av internationellt samarbete och klimatpolitiken är inget undantag. Men länder sätter klimatfrågan olika högt på dagordningen och har olika prioriteringar inom klimatpolitiken. Det är inte konstigt, eftersom olika länder drabbas av klimatförändringarna på olika sätt och även de åtgärder som måste till för att göra sig kvitt beroendet av fossila bränslen slår olika hårt. Länders välstånd är ofta avgörande för deras vilja och möjlighet att prioritera minskad klimatpåverkan. I fattigare länder prioriteras ofta mer grundläggande behov i människors liv högre än mer abstrakta frågor, som framtida klimatförändringar.

Vissa hävdar att det enda sättet att rädda klimatet är att hindra mindre utvecklade länder att öka sitt välstånd och sin konsumtion från att nå vår nivå. Eller att vi måste styra deras utveckling för att minska deras miljöpåverkan. Resonemanget är en återvändsgränd. Det är naivt att tro att Sverige kan förvägra andra länder utveckling eller tvinga på dem vår syn på hur klimatarbete bör bedrivas. Man kan också ifrågasätta om vi har moralisk rätt att göra det.

Den goda nyheten är att länder, i takt med att deras välstånd ökar, ofta prioriterar miljöfrågor högre och att medborgarna börjar ställa krav på politiken att införa tuffare miljöregleringar. I samspel förändras även människors konsumtionsmönster, bort från saker med miljöpåverkan till tjänster och digital konsumtion med mindre eller ingen miljöpåverkan. Idag finns det indikationer på att man nått vad som kommit att kallas ”Peak Stuff” i det mest uttalade konsumtionssamhället i världen, USA. Att man där konsumerar mindre resurser inte bara i relation till tillväxt utan även i absoluta tal. Och såväl den tekniska utvecklingen som välståndet i världen ökar starkt. Särskilt gäller det många av de riktigt fattiga länderna.

Men att rädda klimatet förblir en kamp mot klockan. Hinner världen nå en tillräckligt hög välståndsnivå innan vi oåterkalleligen har slagit in på en bana som dramatiskt påverkar levnadsbetingelserna i stora delar av världen?

5.5 En grön inspirationskälla

Det är lätt att bli överväldigad av utmaningen i klimatfrågan. Att känna att svenska ansträngningar inte gör någon skillnad. Men vi i Sverige har ett ansvar att göra vår del. Och trots att Sverige står för en mycket liten andel av världens totala utsläpp kan vi spela en större roll i klimatarbetet än vad som motsvarar våra utsläpp. Men då måste vår ambition gå bortom verkningslös symbolpolitik. Vi behöver inspirera andra, utveckla nya teknik och konkurrera ut industriproduktion med större miljöpåverkan. Det kräver andra politiska prioriteringar än de som görs idag.

Dagens ensidigt nationella perspektiv räcker inte. Ofta hävdas det att svenska produktionsrelaterade utsläpp ska minskas så mycket och så snabbt som möjligt, till vilket pris som helst. Det riskerar att leda fel. En effektiv klimatpolitik är mer komplicerad, och innehåller många och svåra målkonflikter. Vad de länder som idag ökar sina utsläpp eftersträvar mest är inte sällan en levnadsstandard som den svenska. Ska Sverige inspirera andra räcker det inte att vi minskar våra utsläpp, vi behöver också visa att vi kan göra det med stärkt konkurrenskraft och välfärd.

Sverige och EU må vara bäst i världen på att minska koldioxidutsläppen. Men världens utvecklingsländer blickar inte mot Europa eller Sverige för att få inspiration till ökad tillväxt. Ett av de största hoten mot klimatet är därför att vi som leder klimatkampen underpresterar ekonomiskt. Höga klimatambitioner måste kombineras med reformer för konkurrenskraft och tillväxt, och skärpta klimatmål får inte ske på bekostnad av vårt välstånd.

För att lyckas behöver klimatpolitiken vara kostnadseffektiv, det vill säga varje satsad krona bör leda till så stora utsläppsminskningar som möjligt. Så fungerar inte svensk klimatpolitik i dagsläget. Flera av de mest kostsamma åtgärderna leder till mycket små utsläppsminskningar. När symbolpolitik tillåts ersätta genomtänkta reformer skadar det vårt välstånd och urholkar förtroendet för Sveriges klimat- och miljöpolitik. Att skattepengar satsas på projekt utan resultat är alltid fel, men det är extra ansvarslöst i klimatpolitiken. En offensiv klimatpolitik är helt beroende av medborgarnas förtroende, och utan effektivitet undergrävs också rollen som internationellt klimatföredöme.

5.6 Konkurrera ut utsläpparna

Om det enda målet med svensk klimatpolitik skulle vara att minska svenska koldioxidutsläpp skulle en av de effektivaste åtgärderna vara att dra in miljötillstånden för stålindustrin. Ståltillverkningen står idag för över 10 procent av Sveriges koldioxidutsläpp. Få andra åtgärder skulle ge lika stora och snabba utsläppsminskningar. Enligt samma logik borde vi förbjuda nyetablering av raffinaderier som producerar biodrivmedel, eftersom det leder till högre utsläpp. Men så enkelt är det givetvis inte.

Svensk stålindustri är världens mest koldioxidsnåla. Minskar svensk ståltillverkning kommer den att ersättas av mer kolidioxidintensiv tillverkning någon

annanstans. Och ska vi ersätta fossila bränslen behöver världen bioenergi. Så länge Sverige och resten av världen avser fortsätta konsumera stål och drivmedel är den relevanta frågan om den ska produceras med mer eller mindre miljöpåverkan. Ska vi minska klimatutsläppen i världen bör Sverige producera och exportera mer stål och biodrivmedel, inte mindre. Men så ser inte utgångspunkten för svensk miljöpolitik ut. De miljövinster som uppstår när kinesiskt stål ersätts med stål från Oxelösund, eller diesel från mellanöstern ersätts med biodrivmedel från Lysekil, osynliggörs idag i den svenska kalkylen.

Det friskriver inte svensk industri från att minska sina utsläpp. Men en klimatpolitik som gör skillnad kan inte bara innebära nya regleringar utan behöver också innebära stärkt konkurrenskraft som gör att svensk export kan öka och på så sätt åstadkomma globala utsläppsminskningar. Svensk klimatpolitik behöver möjliggöra och aktivt stödja investeringar i sektorer där svensk produktion kan bidra till minskade utsläpp i andra delar av världen. Sveriges kanske viktigaste bidrag till minskade globala utsläpp har varit export av fossilfri el och biomassa. Men de här och flera andra sektorer har långt större potential än vad vi idag förverkligar.

Frihandel tjänar klimatet. Möjligheterna till globala utsläppsminskningar genom en export- och importdriven klimatpolitik har beskrivits utförligt i forskning vid Lunds universitet. Klassisk handelsteori om komparativa fördelar, där koldioxideffektiv teknik betraktas som insatsvara, kan med andra ord hjälpa oss att lösa klimatproblemen. För att stötta denna utveckling skulle världen behöva ett grönt frihandelsavtal för miljövänliga produkter, likt det globala handelsvtal för IT-teknologi som avskaffat alla tullar på IT-produkter.

Men stärkt konkurrenskraft för svensk exportindustri är ingen universallösning. Konkurrenskraften måste kombineras med en ambitiös klimatpolitik, annars uppnås inga vinster vid export, En ambitiös klimatpolitik ställer krav på företag och enskilda, men framförallt på att politiken som sådan är verkningsfull och kostnadseffektiv. Den bygger på att förorenaren betalar och kan kombinera skatter, förbud och regleringar för att åstadkomma det. Det pris som sätts på utsläpp behöver vara så enhetligt som möjligt.

Men ett högt pris på koldioxid i Sverige är inte nödvändigtvis ett uttryck för att den förda politiken är ändamålsenlig. Huruvida politiken är framgångsrik avgörs snarare av hur kostnaden för den balanseras mot vår konkurrenskraft. För den viktigaste slutsatsen är trots allt att den bästa klimatpolitiken inte är den som minskar våra nationella utsläpp mest, utan den bidrar till så stora globala utsläppsminskningar som möjligt.

5.7 Nya lösningar med ny teknik

Sveriges kraftigt minskade utsläpp är en konsekvens av målmedveten och långsiktig politik i kombination med teknisk utveckling och nya innovationer. Ska Sverige vara ett föredöme i klimatpolitiken även framgent behöver samma principer prägla klimatarbetet. Ingen vet vilka tekniker som kommer att förändra morgondagen. Men det råder ingen tvekan om att det är ny teknik som måste till för att minskade utsläpp ska uppnås.

Politiken ska sträva efter att vara teknikneutral. Dels för det offentliga kan aldrig kan överblicka eller förutspå den tekniska utvecklingen. Dels för att teknikneutralitet i sig är en förutsättning för kostnadseffektivitet. Det betyder inte att politiken inte har en roll. Det har den, i allt från att skapa incitament för teknisk utveckling till att sätta ett pris på utsläpp och investera i ny teknik. Det har varit tydligt i de framgångsrika exempel där Sverige minskat utsläppen radikalt.

Det har varit utbyggnaden av vatten- och kärnkraft, fjärrvärmenät som ersatt oljeeldade värmepannor, ökad användning av biobränslen inom industrin och transportsektorn tillsammans med minskad deponering som verkligen bidragit till att minska våra utsläpp. Innovationer och teknik inom dessa områden har svenska företag sedan kunnat sprida runt om i världen.

Ska vi rädda klimatet behöver vi göra ett antal nya tekniska landvinningar. Klimatfrågan är minst lika mycket en teknisk utmaning för ingenjörerna som det är en politisk för våra riksdagsledamöter. På flera områden har Sverige förutsättningar att gå i bräschen: koldioxidlagring, GMO, elvägar, biodrivmedel, vätgas, kärnteknik, ståltillverkning utan kol, koldioxidsugar och batteriteknik är bara några exempel. Kan vi bidra, om än bara på marginalen, till att någon av dessa tekniker blir kommersiellt gångbar har vi gjort en stor insats för klimatet. Det förutsätter en tillväxtorienterad miljöpolitik med lönsamma företag som tror på Sverige och har råd att göra nödvändiga investeringar för framtiden.

5.8 Med framsteget som ledstjärna

Moderaterna har en djupt rotad tro på människans förmåga och hennes uppfinningsrikedom i jakten på en förbättrad tillvaro. i jakten på en förbättrad tillvaro. För att kunna hantera de miljöproblem som vi som samhälle står inför är det avgörande att den här uppfinningsrikedomen får mer spelrum. Mänskligheten utveckling har hitintills präglats av makalösa framsteg och det finns ingen anledning att tro att framstegens tid är förbi. Den tekniska och ekonomiska utvecklingen har snarare en större potential än någonsin, när allt fler länder reser sig ur fattigdom.

På samma sätt som ny teknik har revolutionerat vår värld tidigare har den all möjlighet att göra det igen. Frågan svenska politiker med miljöengagemang behöver ställa sig är hur Sverige kan bidra till fler framsteg framgent. Att agera domedagsprofeter, klä sig i säck och aska och drömma om att vrida klockan tillbaka är att ställa sig vid sidan om utvecklingen. De som gjort så har alltid fått fel.

Framsteget är ett resultat av mötet mellan individens skaparkraft, företagets risktagande och vetenskaplig frihet. Det bygger på lärande och en tilltro till människans förmåga att lösa också mycket komplexa problem. Framsteget låter sig inte planeras och uppfattas initialt ofta som kontroversiellt.

Att tro på framtiden och framsteget är inte synonymt med naiv optimism. Framsteget kräver en aktiv handling, i motsats till föreställningen om att det kommer av sig själv, utan ansträngning. Om rätt åtgärder vidtas finns det goda skäl att tro att människan kan lösa även klimatkrisen. Men allt beror på hur väl vi som samhälle lyckas organisera oss i sökandet efter de bästa lösningarna. Det beror på om vi lyckas bli ett mer lärande samhälle.

5.9 En framgångsrik miljöpolitik

En bra miljöpolitik utgår från samma principer som all annan framgångsrik politik. Den är reforminriktad och tar fasta både på ny kunskap och beprövad erfarenhet, och låter sig inte lockas av radikalism eller symbolpolitiska förslag. Den respekterar också de institutioner som det goda samhället vilar på: rättsstaten, äganderätten och demokratin.

Eftersom vi har begränsade resurser även för det mest angelägna behöver vår klimatpolitik vara ändamålsenlig, kostnadseffektiv och hela tiden utvärderas och omprövas. Som på andra områden är det kvalificerad kunskap som bäddar för utveckling på klimatområdet. Därför behöver också klimatpolitiken vara lärande.

Det finns anledning att känna tillförsikt kring världens vilja och möjlighet att ta ansvar för klimatet. I demokratier får medborgarnas prioriteringar förr eller senare genomslag i politiken. Och allt talar för att engagemanget för miljö och klimat ökar snabbt i takt med välståndet stiger och mer basala behov tillfredsställs. Överlevnadsinstinkten är trots allt jämnt fördelad över världen.

Att vårda och förvalta det man äger till nytta för kommande generationer – äganderätten och förvaltarskapstanken – är en bärande del av den moderata ideologin. Politiken på miljö- och klimatområdet bör ta sin utgångspunkt i dessa borgerliga grundvärden och idéer om frihet, marknadsekonomi, kostnadseffektivitet, internationell samverkan, äganderätt, konkurrenskraft, konsumentmakt, liksom forskning och innovation. Så är inte fallet idag. Svensk miljöpolitik har därför en lång resa kvar innan den kan göra anspråk på att faktiskt bidra till att rädda vårt klimat.

K A P I T E L S E X

SVERIGES ROLL I VÄRLDEN

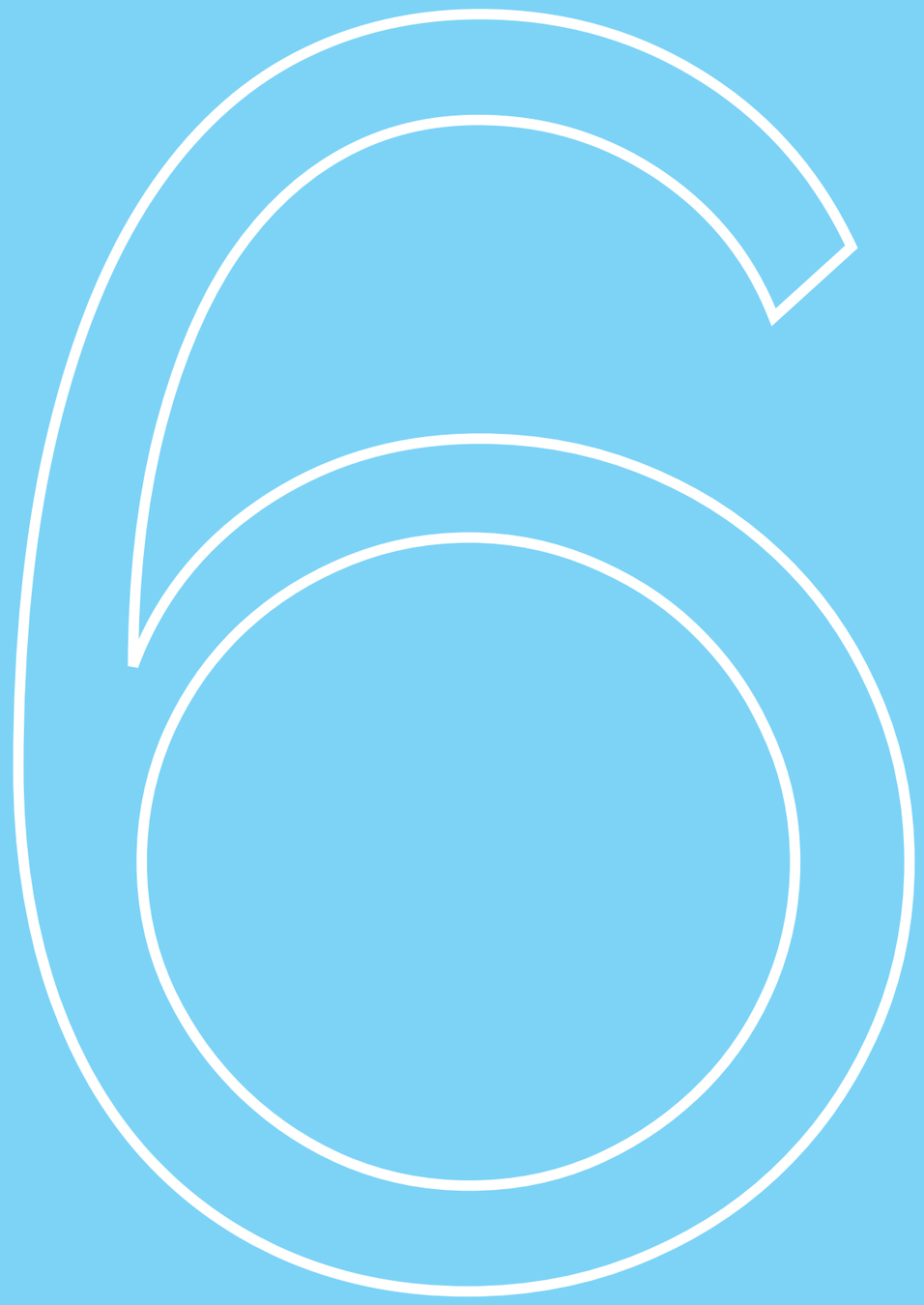

Sveriges roll i världen

Världen genomgår stora geopolitiska förändringar. Den fantastiska välståndsökning som stora delar av världen upplever tack vare den globala kapitalismen gör att såväl den ekonomiska, kulturella och politiska makten rör sig till nya platser. Samtidigt ser vi hur Sveriges relativa betydelse i världen minskar. Vårt behov av internationellt samarbete för att möta utmaningar och hot ökar, men flera av de institutioner som det internationella samarbetet vilar på utmanas. Det ställer stora krav på Sverige. Dels att vår egen förmåga att hantera olika former av kriser stärks, men dels att vi blir bättre på att värna våra intressen. I särskilt fokus står givetvis Sveriges roll inom det europeiska samarbetet.

För att framgångsrikt kunna försvara svensk säkerhet och suveränitet, samt för att effektivt kunna företräda svenska intressen behöver vi på ett osentimentalt sätt ompröva våra utrikespolitiska prioriteringar. Vi måste våga ifrågasätta vår självbild, den svenska exceptionalismen och Sverige som en moralisk stormakt. Men framförallt måste vi hitta den avvägning mellan nationell suveränitet och internationellt samarbete som tjänar Sverige bäst.

6.1 Omvärld i förändring

För 30 år sedan inleddes ett nytt kapitel i Europas historia. Människor släpptes bokstavligt talat ut från fångläger och fängelser i Warszawa, Prag, Bukarest och Berlin och en våg av frihet och demokrati svepte över vår kontinent. 1989 blev det europeiska frihetsåret och 1990-talet blev en hoppfullhetens tid i Europa. Ledorden blev befrielse, öppenhet, internationalism och demokrati. Nationer återföddes, och återförenades. Europas ekonomier knöts ihop och kontinenten blev tryggare och mer välmående.

Sovjetunionens kollaps, Baltikums frihet, Europas enande och Sveriges medlemskap i EU har tillsammans med globaliseringen fundamentalt förändrat förutsättningarna för Sverige till det bättre. Det gav oss säkerhet, välstånd och en ökad verklig suveränitet.

Men historien tog – som vi vet – inte slut. Den världsordning vi har vant oss vid sedan Berlinmuren föll, och de internationella institutioner som denna ordning vilar på, är nu starkt utmanad. Det tar sig många olika uttryck: rysk krigföring i Ukraina, ekonomisk utpressning från Kina, internationella handelskonflikter och Storbritanniens utträde ur EU. Samtidigt drar sig USA tillbaka från sin tidigare roll som garant för frihet och demokrati i stora delar av världen och agerar alltmer oförutsägbart. Nu bidrar USA ofta till att undergräva de internationella institutioner som Sverige och världen är beroende av.

Allt fler länder omvärderar nu sin relation till omvärlden och skiftar självbild. Den präglas ofta av en ny nationalism som betonar det egna landets suveränitet och ifrågasätter ett regelstyrt internationellt samarbete. Inom den internationella handeln ser vi hur merkantilismen vinner i popularitet, där ett lands framgång förutsätts leda till ett annat lands förlust. En orsak till många länders omprövning är att vi lämnat den bipolära världsordningen, där ett demokratiskt väst stod mot ett totalitärt öst. Nu präglas världen av många maktcentra där ingen kan göra anspråk på global hegemoni.

På många sätt gör utvecklingen vår värld mer oförutsägbar och osäker. Inte minst då globaliseringen och digitaliseringen samtidigt gjort oss allt mer beroende av varandra. En ekonomisk kris, ett krig eller någon form av katastrof på en plats riskerar att få allvarliga konsekvenser för alla. Men trots att vi egentligen behöver mer av samarbete mellan länder väljer många länder att samarbeta mindre.

Det finns inga tecken på att denna mer inåtvända utveckling ska stanna av och att en ny era av harmoniska internationella relationer väntar. Motsägelsefullt nog kan pandemin, som är en verkligt gemensam utmaning, tvärtom accelerera utvecklingen. Det gäller inte minst om den ekonomiska krisen i pandemins spår blir djup och långvarig. Länder, precis som människor, tenderar att sluta sig inåt i tider av kris och osäkerhet.

För ett litet land som Sverige är det här en farlig utveckling. Den viktigaste frågan för framtiden är inte om vi vill ha mer eller mindre internationellt samarbete, utan hur vi i en allt stökigare värld överhuvudtaget ska kunna upprätthålla de samarbeten som vi idag är beroende av.

6.2 Sveriges nya säkerhetspolitiska utmaningar

Hoten mot Sveriges fred, frihet och suveränitet kommer framförallt från Ryssland och Kina – diktaturer med globala stormaktsambitioner. I vår tid är hoten inte bara militära, utan kommer även i form av cyberattacker, ekonomisk utpressning och desinformation i syfte att destabilisera och skada svensk demokrati. Samtidigt är en rent militär konflikt i vårt närområde som hotar Sverige inte länge otänkbar.

Sverige möter även flera andra allvarliga hot som inte hotar vår suveränitet men väl vår säkerhet, vårt välstånd och vår trygghet. Hit hör terrorism, internationell kriminalitet, klimatförändringar, pandemier, handelskonflikter och stora migrationsströmmar.

Gemensamt för alla hot är att Sverige inte kan möta dem effektivt på egen hand. Därför är ett starkt Europasamarbete vår viktigaste säkerhetspolitiska prioritering. Men Sveriges säkerhet är även beroende av goda transatlantiska relationer och ett pålitligt NATO-samarbete, som Sverige givetvis borde vara en aktiv medlem av. Det är moraliskt riktigt att bidra till det säkerhetssamarbete som landet är beroende av och det skadar dessutom Sveriges intressen att vi står utanför.

Det finns fler arenor för internationellt samarbete som Sverige behöver slå vakt om, framför allt de som ska säkerställa att stater respekterar internationell rätt. Därför är folkrätten och FN, trots sina fel och brister, viktiga för Sverige. Men även till exempel WTO för frihandel och OSCE för att värna den europeiska säkerhetsordningen.

Grunden för svensk säkerhet skapas dock i vårt närområde. Sverige delar både värderingar och säkerhetspolitiska utmaningar med de nordiska och baltiska grannländerna. Vi har ett intresse av varandras frihet och säkerhet. Vi borde borde finna gemenskap och styrka i det. Tillsammans har vi möjlighet påverka och utveckla EU i enlighet med våra gemensamma intressen, och detsamma skulle gälla för NATO om Sverige vore medlem. Ett starkare nordisk--baltiskt samarbete bör därför bli en viktigare säkerhetspolitisk prioritering för Sverige.

Sverige måste värna, vårda och fullt ut delta i de samarbeten som bidrar till att garantera fred, frihet och suveränitet. Det är särskilt viktigt i en tid då förutsättningarna för internationellt samarbete ter sig allt sämre. Sverige måste samtidigt stärka den egna förmågan att möta olika hot. Dels för att vara beredda ifall de samarbeten som vi är beroende av fallerar, dels för att egen förmåga är det viktigaste bidraget vi kan ge andra i tider av kris. Att vi har vårt eget hus i ordning – ett starkt försvar, ordning i de offentliga finanserna, ett effektivt rättsväsende och en krisberedskap värd namnet – gör oss både mer motståndskraftiga och till en värdefull samarbetspartner.

6.3 Europasamarbetet

Europasamarbetet är Sveriges viktigaste internationella arena. Oavsett om det gäller tillträde till marknader för svenska produkter, verktyg i kampen mot internationell terror och brottslighet, att klara hotande miljöproblem eller att möta ekonomisk utpressning från stormakter är det genom EU Sverige bäst kan påverka det som påverkar oss.

EU är långt ifrån perfekt, men har trots det gjort otroligt mycket gott för Europa och för Sverige. Utan EU skulle såväl Europa som Sverige vara marginaliserade och betydligt fattigare i dagens globaliserade multipolära värld. Vi moderater sökte ett svenskt medlemskap i EU för att säkra freden i Europa och öka friheten, öppenheten och möjligheterna i Sverige. Det har EU tydligt bidragit till.

Det är beklämmande vilket bristande engagemang svensk politik visar EU. Trots 25 år av medlemskap betraktas EU fortfarande mest som en omständighet att förhålla sig till, snarare än som ett verktyg för att göra Sverige friare, rikare och säkrare. Men om EU ska tjäna Sveriges intressen förutsätter det att vi har en egen agenda för EU. Att vi har ambitionen att vara med och forma EU, istället för att som idag, mest agera släpankare. Att vi vet vad vi vill utveckla i samarbetet, och hur vi ska göra det. Sverige kan påverka unionens utveckling i en långt större utsträckning än vi normalt vill erkänna. Det är en vanföreställning att Sverige har större inflytande i FN än i EU, en farlig vanföreställning som tyvärr präglat Sveriges internationella prioriteringar.

Sverige måste bli tydligare och mer proaktiva i att tillvarata svenska intressen. Vi måste exempelvis långt mer aktivt, på högsta politiska nivå, bygga allianser med andra medlemsstater. En lägstanivå för Sveriges europeiska ambitioner är nordisk-baltisk samordning. Tillsammans är vi sex nationer med 27 miljoner invånare. Det är anmärkningsvärt att Visegradländerna (Polen, Tjeckien, Slovakien och Ungern) har samverkat mer effektivt kring Europas framtid än vad vi har gjort i Norden och Baltikum. Det faller ett tungt ansvar på Sverige för att det har blivit så.

Bankunionen och Euron är två viktiga delar av europasamarbetet som påverkar Sverige. Men eftersom Sverige har valt att ställa sig utanför dem blir det svårare för oss att påverka EU:s utveckling. Att vi står utanför bankunionen bygger delvis på rationella överväganden, och att vi står utanför Euron på resultatet av en folkomröstning. Den ska givetvis respekteras. Samtidigt riskerar priset för utanförskapet att öka framöver, då det bidrar till att Sverige blir alltmer politiskt marginaliserat inom EU. Att vi, trots att vi är fullvärdiga medlemmar av EU, i realiteten allt oftare tvingas anpassa oss till beslut fattade av andra.

Idén om ett europasamarbete som utvecklas i olika hastigheter, eller ett EU ”a la carte”, kan låta attraktivt. Men vi får inte glömma att ett huvudskäl till att Sverige alls blev medlem i unionen var en önskan om att kunna påverka de beslut som förr eller senare påverkar oss. Tanken var att verklig suveränitet skapas genom samarbete med andra. Det var sant då och är fortfarande sant. Det kan till och med bli mer giltigt framgent eftersom stora medlemsländer som Frankrike och Tyskland nu vill fördjupa samarbetet sinsemellan. Sverige kan då inte reflexmässigt avfärda mer gemensamt beslutsfattande, eftersom det kan vara den bästa vägen till reellt inflytande och verklig suveränitet.

EU är, och kommer under överskådlig tid att förbli, ett i grunden mellanstatligt samarbete av medlemsstater för medlemsstater. Kanske blir det som tydligast i kris. EU ska då förmå medlemsstaterna att agera rationellt och motverka länders nationalistiska och kontraproduktiva instinkter, till nytta för alla. Det lyckas EU ofta relativt bra med. Kritik mot EU:s förmåga att hantera kriser och hot tenderar att bygga mer på orimliga förväntningar än på faktiska tillkortakommanden.

Det finns en oro för att EU utvecklas i fel riktning – att unionens frihet och välstånd undergrävs på grund av tilltagande överreglering. Oron för att EU utvecklas till en transfereringsunion som sluter sig mot omvärlden ska tas på stort allvar. Men vi får inte resignera inför hotet om en sådan utveckling, istället bör vi med kraft motverka den. Visst finns det mycket att vara kritisk till. Men EU blir vad europeiska politiker och medlemsstater gör det till. Att dåliga beslut fattas i Bryssel är inte ett argument för att samarbetet borde kastas överbord, utan snarare för att en annan politik borde föras. I den delen är europeisk politik precis som nationell eller lokal.

För ett litet land som Sverige finns det inget alternativ till samarbetet. Frågan är därför inte om Sverige ska vara medlem i EU eller inte, utan vilket typ av EU Sverige vill se. Vi moderater vill på flera sätt ha ett annat EU än det vi har idag. Många av de problem vi ser i EU beror också på den politik som Sveriges regering och svenska politiker driver i EU. Till exempel den sociala pelare som nu riskerar att lägga nya regleringar på svensk arbetsmarknad. Svenska politiker och tjänstemän har också bidragit till införandet av många kostsamma och kontraproduktiva miljöregleringar, och svenska europaparlamentariker har ett tydligt ansvar för att EU:s budget växer. Det går inte att slentrianmässigt skylla EU:s tillkortakommanden på andra länder när svensk politik ofta är en så tydlig del av problemet.

6.4 Svensk exceptionalism

Sveriges relation till omvärlden har länge präglats av svensk exceptionalism. Vår utrikespolitik har varit närmast missionerande. Alla länders utrikespolitik innehåller i och för sig mer eller mindre missionerande. Men något som ändå har varit utmärkande för Sverige är föreställningen om att alla länder förr eller senare skulle välja Sveriges samhällsmodell, och bli som oss. Vår självbild präglades inte bara av att vi var unikt framgångsrika utan av att vi var ett föregångsland, mer upplysta och mer moraliska. På det vilar vår självbild som en moralisk stormakt.

Den svenska exceptionalismen har en lång historia. Förhållningssättet har varit en central del av socialdemokratisk utrikespolitik sedan åtminstone andra världskriget. Berättelsen om Sverige som ett exceptionellt och moraliskt föregångsland har ramat in alltifrån den svenska alliansfriheten till vår blandekonomi och den tredje vägen mellan öst och väst. I mångt och mycket är det socialdemokratins självbild som avspeglats i tanken om den moraliska stormakten. Men den har varit mer moraliserande än moralisk.

Den socialdemokratiska självbilden präglar fortfarande utrikespolitiken. Under 2000-talet har det handlat mindre om Sveriges förmåga att agera fredsmäklare, och mer om miljöengagemang, generöst bistånd och bidrag till FN. På senare år är det genom vår migrations- och klimatpolitik, och feministiska utrikespolitik, som bilden av den moraliska stormakten har försökt upprätthållas. Men skillnaden mellan vår självbild och verkligheten – inte minst vad gäller våra misslyckanden på integrationsområdet – skaver betänkligt. Sverige uppfattas nog fortfarande som moraliserande men allt mindre som ett föregångsland.

Det här gäller i allra högsta grad Sveriges agerande i EU. Få har beskrivit förhållningssättet i Bryssel lika träffande som den tidigare EU-kommissionären Margot Wallström när hon påpekade att svenska representanter i EU ofta inledde sina anföranden med frasen ”In Sweden, we have a system...”, för att sedan läxa upp sina europeiska kollegor och insistera på att EU prompt inför samma system. Det var bokstavligt talat också temat när Systembolaget 2005 lanserade sin kampanj ”Dear mr Barroso” i syfte att övertyga kommissionens ordförande och resten av Europa att införa alkoholmonopol. Statsminister Stefan Löfvens stora europapolitiska nummer, det sociala toppmötet i Göteborg 2017, var inte sämre. Då skulle EU övertygas om det förträffliga med svensk arbetsmarknadsmodell.

Ingen av dessa försök var framgångsrika, och det var inte heller försöken att övertyga Europa om att föra en mer svensk migrationspolitik. Genom ett sådant tondövt agerande reduceras EU från att vara ett verktyg som kan lösa gemensamma problem, till att bli ett verktyg för den moraliserande stormakten.

Detta är till del motsägelsefullt då själva medlemskapet i EU skulle kunna påstås vara något av ett brott med exceptionalismen. Åtminstone Moderaternas kamp för EU-medlemskapet byggde till betydande del på en önskan att göra upp med just denna exceptionalism. En längtan bort från neutraliteten, den doktrinära blandekonomin och den tredje vägen.

Problemet är givetvis inte att Sverige är exceptionellt eller moraliskt. Problemet är när det blir vår självbild som präglar vår relation till andra. När vi tror att vi inte har något att lära och att förändring därför per automatik innebär försämring.

6.5 Svensk självbild under omprövning

Vår självbild som moralisk stormakt och som föregångsland tycks nu närma sig vägs ände. Vi börjar inse att alla länder varken vill eller kommer att bli som oss. Sverige upplevs på allt fler områden gå i fel riktning och det inspirerar knappast andra att följa vårt exempel.

Tilltron till den politik vi missionerat med och önskat att andra ska följa är en politik med allt sämre stöd även bland de egna medborgarna. Det finns en insikt om att den svenska välfärdsstaten inte levererar världens bästa skola eller sjukvård trots att skatterna är bland världens högsta. Det har blivit uppenbart att vi inte klarar av bördan av vår egen migrationspolitik. Nyttan och effekterna av våra biståndsmiljarder börjar på goda grunder ifrågasättas. Och den klimatpolitik vi bedriver börjar människor tvivla på, för att de får betala för reformer som uppenbart inte löser det globala problemet.

Det finns en smygande känsla, likt den under tidigt 90-tal efter murens fall och den ekonomiska krisen, att vi kanske skulle tjäna på att vara lite mer som alla andra. Då banade det väg för ett svenskt medlemskap i EU. Nu kanske det banar väg för en ny relation till omvärlden. I så fall är det varken en lätt eller smärtfri process. Storbritannien sörjer fortfarande sitt imperium och Frankrike kämpar med den känsla av ”grandeur” landet har försökt behålla sedan sin stormaktstid. På samma sätt lär även Sverige få kämpa i många år med fantomsmärtor när föreställningen om att vi är en moralisk stormakt går förlorad.

6.6 En ny svensk linje

Om Sverige nu omdefinierar sin relation till omvärlden, och är på väg att överge självbilden som moralisk stormakt, är frågan vad som ska komma i dess ställe. Kan vi få en mer verklighetsnära bild av oss själva, som är mer pragmatisk och ödmjuk? En självbild med mindre fokus på hur Sverige kan göra världen bättre och större fokus på hur våra relationer med omvärlden kan göra Sverige bättre. Risken är att vi istället blir inåtblickande och ser omvärlden som ett hot mot vår egenart. Att vi behåller vår exceptionalism och moralism, men ger upp stormaktsambitionerna och slutar att intressera oss för internationellt samarbete.

Svensk utrikespolitik måste ta sin utgångspunkt i att den ska tjäna svenska intressen. Den kan förmedla universella värden, men hämtar sin legitimitet i vad de som bor i Sverige vill och behöver. Det betyder inte att Sverige bör vara likgiltigt inför nöd, krig och förtryck. Tvärtom! Demokrati, marknadsekonomi och respekt för mänskliga rättigheter är värden som vi håller högt i Sverige. Det ligger dessutom i Sveriges intresse att de respekteras världen över.

Globaliseringen gör dessutom att geografiska avstånd blir mindre betydelsefulla. Fattigdom och förtryck i fjärran länder kan snabbt bli till kriser här – migrationskrisen och coronapandemin är påminnelser i närtid. Därför har Sverige ett intresse av hela världens utveckling.

Med detta sagt spelar avstånd fortfarande roll, och Sveriges möjlighet att göra skillnad är betydligt större i vårt närområde. Det är även där utvecklingen påverkar oss mest direkt. Att Sveriges engagemang bör vara som störst i närområdet borde därför vara en självklarhet.

6.7 Internationellt samarbete för Sverige

För Sverige, ett litet land med en öppen ekonomi, är det centralt att internationella relationer präglas av rättsstatliga principer och förutsebarhet snarare än av den starkes rätt. Många av de utmaningar Sverige står inför delar vi med andra och måste lösa i samarbete med dem. Det är grunden för vårt engagemang i EU och FN. De institutioner som det internationella samarbetet vilar på

verkar dock få allt svårare att upprätthålla en fungerande internationell rättsordning i vår nya multipolära värld.

Men internationella institutioner blir aldrig mer anständiga än sina medlemmar. Och det måste få styra vilken typ av frågor vi anser ska avgöras i olika forum. Sveriges vurmande för FN kan ifrågasättas på denna grund. FN må vara viktigt men inte alltid och i alla delar – inte minst eftersom en lång rad diktaturer är medlemmar. FN:s råd för mänskliga rättigheter kan aldrig tillåtas vara en måttstock för de mänskliga rättigheterna, eftersom man inte kan kompromissa med totalitära regimer i rättighetsfrågor. Framtiden för just detta FN-råd är därför av mindre betydelse för såväl Sverige som för de mänskliga rättigheterna. Andra institutioner är istället helt avgörande, såsom WTO:s tvistlösningsmekanism, som kan lösa handelskonflikter mellan länder och förhindra handelskrig, och vars framtid i skrivande stund är högst oklar. Både för Sverige och för den internationella handeln i stort är det av största vikt att tvistlösningen i WTO fungerar.

6.8 Suveränitet eller internationellt samarbete?

Spänningen mellan effektivt internationellt samarbete med gemensamma rättsligt bindande regler och nationell suveränitet blir mer relevant ju mer sammanflätad världen blir. Sveriges agerande i EU styrs till stor del av hur vi ser på spänningen mellan dessa två poler. Är vår egen handlingsfrihet viktigare än möjligheten att påverka de beslut som på olika sätt är avgörande för välståndet och tryggheten även här i Sverige?

Hur vi besvarar den frågan kommer att forma Sveriges internationella relationer. I många medlemsstater verkar allt fler politiker och väljare argumentera för nationell suveränitet. Europeiska federalister menar istället att vår gemenskap är så viktig att den kräver rättsligt bindande ramverk på i princip alla områden. I Sverige representeras den ena gruppen av Sverigedemokraternas isolationism och den andra gruppen av Liberalernas vurm för en federal EU-stat. Vi är övertygade om att bägge partier har gått vilse.

Om de beslut andra länder fattar får direkta konsekvenser för Sverige, eller om vi är beroende av andra länders engagemang för att uppnå något som är angeläget för oss, måste vi sträva efter ett effektivt samarbete med dessa länder. Det berör fler områden än de vi spontant tänker på. Många miljöproblem kräver förstås gemensam handling. Det gör också en fri handel, med gemensamt beslutade regler om till exempel tullar. Men även försvars-, utrikes- och migrationspolitiken kräver effektivt samarbete med andra länder i Europa. Just behovet av gemensamt agerande i migrationsfrågor blev Sverige brutalt påmint om vid migrationskrisen 2015. Då blev det uppenbart att Sveriges tidigare migrationspolitik bara fungerade om grekiska och italienska gränsvakter höll gränsen stängd.

På alla dessa områden har vi ytterst begränsad möjlighet att avgöra vårt eget öde. Vårt handlingsutrymme avgörs av andras agerande, och därför kräver verklig suveränitet effektivt samarbete. En kompromisslös egen linje mot Ryssland eller Kina ger oss mindre trygghet än om vi förhandlar fram en gemensam linje inom ramen för EU, även om den är svagare. Och ett ambitiöst svenskt utsläppsmål är inte bättre för klimatet än ett mindre långtgående europeiskt utsläppsmål.

Överenskommelser kräver kompromisser. Det måste vi vara redo att acceptera för att förverkliga ett gemensamt beslutsfattande. Men det finns områden där vi bör förbehålla oss rätten att själva fatta beslut. En i EU-debatten återkommande fråga är den om abort. Uppslutningen kring den svenska abortlagstiftningen är stor i Sverige, liksom upprördheten över länder med mer restriktiv abortlagstiftning. Även den svenska lagstiftningen är resultatet av en kompromiss. Men vi lär knappast acceptera att dess utformning skulle vara resultatet av en förhandling med andra länder, även om syftet skulle vara att förändra deras lagstiftning i svensk riktning.

Just denna insikt verkar frånvarande både hos federalister i Liberalerna och hos EU-skeptiska socialdemokrater och vänsterpartister. De ger återkommande stöd till EU-lagstiftning i frågor som påverkar såväl föräldraförsäkring som arbetsrätt. De verkar tro att det är otänkbart att Sverige skulle kunna påtvingas andra länders lösningar. Den illusionen borde man gjort sig av med efter det pärlband av arbetsmarknadslagar som kommit i efterdyningarna av det sociala toppmötet i Göteborg 2017. Eftersom förutsättningarna för abort, föräldraledighet eller trygghet på arbetsmarknaden i Sverige inte är beroende av andra länders agerande har svenska kvinnor, föräldrar eller anställda inget att tjäna på gemensam lagstiftning på dessa områden. Att då driva dessa frågor i EU är direkt ansvarslöst.

Det finns också områden där samarbete skulle tjäna oss väl men där vi ändå bör slå vakt om vårt självbestämmande. Ett aktuellt exempel är hanteringen av coronapandemin. Det är ett område där andra länders agerande får konsekvenser för oss och där det finns ett tydligt behov av samarbete. Kraven på att EU måste få ökade befogenheter i hälsofrågor i allmänhet och pandemibekämpning i synnerhet kom därför som ett brev på posten. Frågan är om vi skulle kunna acceptera beslut fattade i EU på detta område. Skulle vi ha accepterat att respiratorer från svenska sjukhus skickades till Spanien och Italien under pandemins inledningsskede? Och skulle vi ha respekterat utegångsförbud som beslutats i Bryssel och förmedlats av EU-tjänstemän? Troligtvis inte. Pandemin kan tjäna som en påminnelse om det kan vara viktigt att slå vakt om nationellt självbestämmande för att effektivt kunna bemöta ett hot, även när det är gemensamt och kräver samordnade insatser.

Klimatfrågan kan också vara en sådan fråga. Självklart behöver vi gemensamt, effektivt och bindande beslutsfattande för att värna vårt klimat. Samtidigt kan många av åtgärderna ha långtgående påverkan på människors liv och vardag. Ska medborgarna känna delaktighet och acceptera åtgärder är vi nog trots allt tvungna att själva fatta beslut och fullt ut ta ansvar för dessa även om gränsdragningen är svår.

Efterord

Sverige kommer att möta många stora utmaningar under de närmaste årtiondena. Vi har diskuterat några, men långt ifrån alla, i denna skrift. Ett antal känner vi ännu inte till.

Ett parti som ska klara av att möta framtidens utmaningar måste göra det med nyfikenhet och självförtroende. Inte rygga tillbaka inför svåra och kontroversiella politiska frågor. Det är särskilt viktigt när det gäller de frågor som utmanar den egna ideologiska övertygelsen. De gånger Moderaterna och Sveriges andra partier har misslyckats med att svara upp mot de problem samhället möter har det nästan alltid berott på en rädsla för att ta sig an det som varit kontroversiellt eller på en ovilja att ompröva gamla sanningar.

Två exempel på områden som Moderaterna, och Sverige, måste ta sig an men som vi inte diskuterat ingående i denna skrift är framtidens arbetsmarknad och den tekniska utvecklingen.

Att så många människor som möjligt har ett arbete att gå till är avgörande för allt, från att säkra välfärdens och pensionernas finansiering till att underlätta integration och förebygga sociala problem. Det är viktigt för samhället men kanske ännu viktigare för den enskilde individen. Att ha ett arbete är att få ett sammanhang utanför familjen. Det ger en känsla av att vara behövd och lönen ger i sin tur oberoende.

Men förutsättningarna för att komma i arbete och kunna behålla sitt arbete förändras just nu snabbt. Vi har bara sett början på hur digitaliseringen och automatiseringen stöper om arbetsmarknaden. Ingen kan med säkerhet säga om jobben bara ändrar karaktär eller om antalet jobb också minskar. Vi vet inte heller inom vilka delar av arbetsmarknaden som förändringarna kommer att vara som mest dramatiska. Men vi vet att det kommer ställas stora krav på flexibilitet och lärande hos den som vill ha ett arbete att gå till i framtiden. Politiken har en central roll i att skapa förutsättningar för det.

Moderaternas och alliansens arbetslinje har varit, och fortsätter att vara, otroligt viktig för Sverige. Coronapandemin har inneburit att arbetslinjen på många sätt försatts i ett undantagstillstånd, i takt med att arbetslösheten har stigit. Få saker är lika viktiga för Sveriges välstånd och människors välmående som att Sverige kommer tillbaka till arbetslinjen när pandemin är över och de ekonomiska förhållandena normaliseras.

Men vi måste också se till att arbetslinjen utvecklas. Samtidigt som arbetsmarknaden förändras snabbt har Sverige fått allt fler som står långt från arbetsmarknaden. Till stor del, men långt ifrån endast, beror det på att integrationen misslyckats. Sänkta trösklar in till arbetsmarknaden och stärkta drivkrafter att komma i arbete är viktigt men lär inte räcka för att få alla i arbete. Det som slarvigt har kommit att kallas enkla jobb lär vara en viktig väg in på arbetsmarknaden även framgent, men dessa arbeten tenderar att bli allt färre.

Det finns redan idag människor vilkas produktivitet är så låg att det är mycket svårt för dem att hitta en plats på den ordinarie arbetsmarknaden. Mycket talar för att den tekniska utvecklingen kommer innebära högre krav på den arbetssökande och med det göra denna grupp större. Men självklart har alla förmåga till lärande och utveckling. Den moderata människosynen är att aldrig ge upp tron på någon.

Ett givet svar på denna utveckling är att rusta denna grupp för arbetsmarknaden och att sänka skatter så att fler arbeten lönar sig. Men det är inte säkert att det räcker. Därför måste vi inom moderaterna ställa oss svåra frågor om framtidens arbetsmarknad. Vi måste diskutera allt ifrån subventionerade arbeten och arbete i kombination med bidrag, till beredskapsjobb och andra aktivitetskrav. Arbetslinjens grundläggande idé, att det alltid är bättre att arbeta än att försörja sig på bidrag, är fortfarande sann. Frågan är hur arbetslinjens politik ska se ut i framtiden. Hur Moderaterna kan bygga vidare på arbetslinjen och skapa en arbetslinje för 2020-talet.

Den tekniska utvecklingen väcker även många andra svåra politiska frågor. Aldrig förr i mänsklighetens historia har den tekniska utvecklingen varit så snabb och möjligheterna så fantastiska. Det ger hopp om att utrota sjukdomar och förlänga människoliv, lösa miljöproblem och utrota svält. Men tekniken kan också missbrukas och skapa nya hot mot mänskligheten. Det här är ett klassiskt dilemma med ny teknik. Fission gav oss till exempel både miljövänlig kärnkraft och förödande kärnvapen.

Listan över nutida tekniska genombrott, med sina möjligheter och risker, kan göras lång. Möjligheten att redigera gensekvenser i embryonala celler ger hopp om att utrota ärftliga sjukdomar men riskerar samtidigt att förändra vår syn på vad som är sjukligt. Det ger oss en teoretisk möjlighet att omstöpa uppfattningen om vad som är önskvärda mänskliga egenskaper för all framtid. Vad som bör vara tillåtet är inte givet. Tekniken ger förmågor som vi gemensamt måste dra upp gränser för hur vi vill att den används. Den uppgiften blir bara viktigare ju längre den tekniska utvecklingen går.

Utvecklingen av artificiell intelligens har sedan 1950-talet kittlat vår fantasi. Nu förvandlas mer och mer av denna fantasi till verklighet, och maskininlärning kan lösa allt fler komplexa problem. Den stora frågan är dock inte vad tekniken kan, utan hur vi använder den. Den bidrar redan idag till att ge oss ny kunskap och helt nya förutsättningar för lärande. Men finns det en risk att utvecklingen går bortom mänsklighetens kontroll. Det väcker frågor om relationen mellan skapad intelligens och ansvar. Den frågeställningen intresserade sig författaren Mary Shelley för redan på 1800-talet i boken Frankenstein. Under 1940-talet försökte sci-fi författaren Isaac Asimov lösa ut den genom “robotikens tre lagar”. Nu är det något vi moderater måste söka svar på.

För om det är något vi vet om den tekniska utvecklingen så är det att politiken ständigt brukar ligga steget efter. Att den nyvaket och osäkert närmar sig frågorna med instinkten att reglera och kontrollera den. Det tenderar att bromsa utvecklingen snarare än att göra den säkrare. Moderaterna måste göra annorlunda.

Redan idag hindras mycket av teknisk utveckling och mänskliga framsteg av senfärdig politik. Det gäller i allra högsta grad gentekniken men även mer vardagliga framsteg som självkörande fordon. Tekniken finns och kan lösa många problem men tillämpas inte eftersom lagstiftningen antingen sätter käppar i hjulet eller helt saknas.

All teknisk utveckling innebär frågor och utmaningar för samhället. Olika lösningar ska inte behandlas lika, men det är viktigt att politiken skiljer på faran (den inneboende skadan) och risken (en sannolikhet) med ny teknik.

Ett alltför stort fokus på faran med ny teknik kommer i att hämma utvecklingen, och beröva oss nya teknikens möjligheter. Lagstiftning bör istället ta sikte på risken, kombinationen mellan den inneboende faran med ny teknik och hur den används. För teknik har ingen agens, det är vårt sätt att hantera den som bör regleras. Det är i användningen som vi möter frågor och säkerhet och kontroll – politiska frågor som vi behöver hitta svar på. Att sky tekniken på grund av de risker den bär med sig är lika naivt som att omfamna varje tekniskt framsteg utan att ta hänsyn till hur den används.

Alltför mycket av dagens politik försöker lösa de eventuella problem som ny teknik kan medföra i stället för att lära sig hur tekniken kan användas bäst. Att fastna i alla möjliga tänkbara problem är garanterat ett sätt att förlora både möjligheten att dra nyttaw av teknikens framsteg och framgångsrikt reglera den. Vi måste förstå tekniken för att kunna sätta ett ramverk och därför behöver vi närma oss den med kunskap, och inte bara principer. Moderaterna, som alltid varit ett teknikintresserat och framtidsoptimistiskt parti, har här möjlighet att göra skillnad. Att försöka ligga steget före och att låta Sverige, i kraft av sitt exempel, leda inte bara Europa utan hela världen, i hur ny teknik kan tillämpas för mänsklighetens fortsatta framsteg.

Det finns massor av stora och svåra frågor för moderaterna att ta sig an. Några av dem har ni kunnat läsa om i denna skrift, många fler återstår att bena ut. Genom att göra det kan Moderaterna leda Sverige på rätt kurs. Samtiden må präglas av problem men framtiden är full av möjligheter.

Särskilda yttranden

Om det lärande samhället

I kommittén har vi i flera omgångar diskuterat avsnittet ”Det lärande samhället”. Innehållet i avsnittet är inte kontroversiellt på något vis och förenligt med moderata värderingar, men är det typiska särdrag för vårt partis ideologi, något som kan sägas vara ett av fundamenten för det vi som moderater tror på och som vi kan känna igen oss i? Jag tvivlar på det.

Ett särdrag för den moderata ideologin som kommittén har velat fånga är den framåtanda som är typisk för de flesta moderater. Moderater är politiker som vill lösa problem. Vi gräver sällan ned oss i ideologiska diskussioner utan försöker lösa samhällsproblemen ett efter ett med all tillgänglig kunskap. Moderater har stor tilltro till vetenskap och teknik, och vill att människor ska utnyttja sin egen kreativitet för att skapa sig ett bra liv för sig själva och för samhället i stort. Av detta följer också att vi inte har någon bestämd plan för hur samhället ska utvecklas. Teknologiska landvinningar möjliggör för människor att göra helt nya livsval, vilket förändrar vår kultur och vårt samhällsliv i stort.

Moderaterna blir på detta sätt ett praktiskt inriktat parti mer än ett principiellt ideologiskt, och ett parti som är framåtblickande. Det kan tyckas vara udda för ett konservativt parti att tänka så, men i Moderaternas konservatism ligger inte en tro på att man ska kunna återföra samhället till en tid som har varit utan i ett motstånd mot meningslösa ideologiska principer utan koppling till verkligheten plus ett erkännande av att tidigare generationer lämnat efter sig ett samhällsbygge som innehåller goda erfarenheter, som man inte bör kasta överbord alltför lättvindigt.

Det är inte lätt att med få ord sammanfatta denna praktiskt inriktade fixarmentalitet som finns i partiet. Men andan är ändå fångad av texten i stort. Avsnittet ”Det lärande samhället” kan därför utgå ur idéprogrammet.

Stefan Olsson

Om statlig public service

Med public service menas ett mediautbud som publiceras utan tanke på att verksamheten ska vara lönsam kommersiellt. I Sverige har det främst varit staten som tagit hand om denna uppgift. Anledningen till det är att staten har misstrott medborgarnas förmåga att hantera radio och TV. Syftet har aldrig varit att förse medborgarna med allsidig och icke kommersiellt gångbara radio- och TV-program utan att kontrollera mediautbudet. Staten har trott att om medborgarna själva börjar producera radio- och TV-program kommer man att försöka manipulera folks känslor på ett sätt som är farligt för dem och för samhället. Detta är huvudskälet till varför staten gjorde sig till landets största producent av radio och TV.

På 1990-talet tilläts fri radio och en konkurrent till staten tilläts producera marksänd TV. Samtidigt kom satellitkanaler och kabel-TV. Därefter även internet. Mediautbudet ser idag helt annorlunda ut än vad det gjorde när staten monopoliserade radio och TV. Mediefriheten är avsevärt större, och det kom ingenting ont av det. Tvärtom.

Hela idén att staten måste kontrollera radio- och TV-utbudet för medborgarnas eget bästa visade sig vara falsk, något som borde stått klart för var och en från första början, men som nu även bevisats empiriskt. Inskränkningarna i medborgarnas frihet hade aldrig ett vettigt syfte när de infördes och är nu dessutom obsoleta. Moderaterna bör därför entydigt vara för att systemet med statligt producerad media avvecklas. Det kommer att produceras god public service ändå. Ideella och kommersiella krafter kommer att producera det mediautbud allmänheten behöver, helt utan statlig inblandning.

Ge medborgarna mediefrihet på riktigt!

Stefan Olsson

Om människan och naturen

Jag står inte bakom den hårda skrivningen i idéprogrammet, kapitel Ansvar för framtiden – Miljö, natur och klimat och idéskriften, En hoppfull miljö- och klimatpolitik om att ”människan kan och får aldrig ställas i motsats till naturen”. Människovärdet är unikt och ger oss en särställning. Då klimatförändringar är ett hot vår framtid, som till stor del beror på människan och som måste lösas av människan, tycker jag att vi inte ska vara rädda för att ställa dessa i motsats. Det innebär inte att jag landar i en annan slutsats men anser att man måste våga vända, vrida, resonera och ställa saker i motsats till varandra oaktat om det i detta fall är människan och naturen.

Marith Hesse

Om asylrätt och rörlighet

Asylrätten har i en inrikespolitisk kontext förvandlats till ett hygienord som alla måste stå bakom, men som i praktiken saknar innehåll. Alla säger sig stå bakom asylrätten, men hejar i praktiken på att Ungerns premiärminister Viktor Orbán ska hålla Europeiska Unionens yttre gräns stängd mot den så kallade Balkanrutten. Det finns såväl praktiska som ideologiska skäl till att motsätta sig dagens asylrätt.

I den liberala idétraditionen står de negativa rättigheterna i fokus, det vill säga att man har rätt till sitt eget liv och sin egendom. Eftersom vi genom ett samhällskontrakt har nationalstaten som statsmodell blir det svårt att skilja rätten till asyl från det ansvar skattebetalare i landet den asylsökande kommer till tvingas uppbära. En asylsökande ska ha rätt att röra sig från land A till land B, eftersom ingen politiker eller byråkrat ska få ta sig rätten att hindra människors rörlighet. Men medborgare i land B måste finansiera den asylsökandes skydd och välmående enligt FN:s deklaration om mänskliga rättigheter och EU:s stadga om de grundläggande rättigheterna.

Kostnaden för asylmottagandet är både direkt och rörlig baserat på antalet som behöver mat, boende, skolgång för barn och etableringsinsatser. År 2015 sökte 162 877 människor asyl i Sverige. Bara kommunerna Stockholm, Göteborg, Malmö och Uppsala har fler invånare. Fler människor innebär högre offentliga kostnader, även med antagandet att asylärendet skulle leda till avslag relativt snabbt. Den ideologiska paradoxen består i att man har rätt till rörelsefriheten, men inte rätt till skyddet. Moderata Ungdomsförbundet tydliggjorde därför sin politik på förbundsstämman 2016, och förbundets åsikt är numera att asylsökande ska finansiera de egna offentliga kostnaderna själva. Migrations- och integrationskostnader som livsmedel, boende och SFI ska finansieras individuellt istället för kollektivt. I min mening, kanske föga förvånande, är detta den hittills mest intellektuellt hederliga liberala hållningen. Och då nämns inte att rätten till skyddet, där ökade kostnader för handläggning av asylprocessen, rättsväsen och liknande består.

Dagens asylrätt kommer från efterkrigstiden på 1950-talet och var utformad för européer som riskerade personlig förföljelse. Bara en bråkdel av alla beviljade asylärenden gäller i dag personlig förföljelse. I stället är det framför allt människor som flyr från krig och kaos (skyddsbehövande) som får asyl. Samtidigt kapar vi det statliga biståndet till områden med krig och kaos för att finansiera en, per capita dyr, asylinvandring. En pragmatisk position hade således varit att säkerställa finansieringen av bistånd till detta, ta emot så få asylsökande och flyktingar som EU-medlemskapet kräver och prioritera arbetskraftsinvandringen. En ideologisk position hade istället varit att avskaffa asylrätten och ha världens mest liberala arbetskraftsinvandring – eller helt fri rörlighet – med ett strikt försörjningsrekvisit. För varför ska ett Schengenliknande avtal med länder som är ungefär lika rika som Sverige – som USA, Kanada, Japan, Sydkorea och Australien – och där inga skattepengar tas i anspråk, egentligen behöva ligga så långt borta?

Benjamin Dousa